

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ

ΗΜΕΡΕΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΗΜ. ΛΟΓΟΘΕΤΗ	Ἡ Ἑλένη στὸ νησί
ΑΙΜ. ΣΤ. ΔΑΦΝΗ	Μισοθπνι (ποίημα)
Β. ΤΑΤΑΚΗ	Συντήρηση - Δημιουργία (μελέτη)
BRUNO LAVAGNINI	Πολύβιος (μελέτη)
ΜΑΧΜΟΥΤ Ρ. ΚΙΟΣΕΜΙΧΑΛ	Σχέσεις τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Τουρκικῆς μουσικῆς (μελέτη) μετάφρ. Ἄβρ. Ν. Παπάζογλου

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ : Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ : Γ. Σφακιανάκη «Νύχτες
χωρὶς δημιουργία». Π. Σαμαρᾶ «Στρόβιλος». Ἄρη Χα-
τζηδάκη «Οἱ ἰπολιτεῖες τῶν ἠρώων». Ι. Παπασταύρου
«Μακεδονικὴ πολιτικὴ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα». Σπ. Λιμπε-
ράτου «Ἡ ψυχολογία τοῦ Οὔγου Φωσκόλου». Ἄπ. Κων-
σταντινίδου «Οἱ Πηλιορεῖται ἐν Αἰγύπτῳ». ΗΛΙΑ ΖΙΩΓΑ :
Κλ. Παρῖσχου «Ἴων Δραγούμης». ΠΟΛΥΜΝΙΑ ΛΑΣΚΑΡΙ :
Γ. Σπυριδίδη «Ἀυγή».

Χρονικά—Νέα Βιβλία

ΕΤΟΣ Δ' - ΑΡ. 11-12

ΙΔΡΥΤΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ
Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΑΔΗΣ, Β. ΤΑΤΑΚΗΣ, ΣΤ. ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ
Γ. ΔΕΛΙΟΣ, Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ, ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

*Επιμελητής της ύλης: Γ. ΔΕΛΙΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: *Αετορράχης 31—Θεσσαλονίκη

*Αντιπρόσωπος του Περιοδικού στην Αθήνα για την έγγραφη
συνδρομητών και κυκλοφορία: δ κ. Μ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
(*Γραφείον Πνευματικών Υπηρεσιών». Μαυρομιχάλη 2)

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ *Ετησία Δρ. 60

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ * Δολ. 1 $\frac{1}{2}$

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ:

*Ολοσέλιδη Δρχ. 200

Μισή σελίδα * 120

Τέταρτο σελίδος * 70

*Η συνεργασία και τα έμβλήματα θα στέλνονται αποκλειστικά
στη διεύθυνση: Γ. Δέλιον, *Αετορράχης 31

(Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται)

Στο «Front Latin» άρ. 16 Δεκεμβρίου δημοσιεύεται άρθρο του κ. Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΑΔΗ για τη νεοελληνική λογοτεχνία και τις τάσεις της.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

*Έτος Δ' Τεύχος 11-12

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1936

Η ΕΛΕΝΗ ΣΤΟ ΝΗΣΙ

I.

Η ΒΡΟΧΗ

Ο ήχος της βροχής γιομίζει την κάμαρη· το μισόφωτο του καντηλιού αγωνίζεται με το σκότος· ύπτιος στο κρεβάτι· αγωνίζομαι μεταξύ ληθάργου και ξύπνου· φέγγος, σιμά στην όροφή, το τζαμένιο εικονοστάσι· ή εικόνα της Παναγίας της Σπηλιανής. Τήν τοποθετούσαν στο τέμπλο της εκκλησίας· τήν εύρισκαν στή σπηλιά του βουνοῦ κοντά στο έρειπωμένο κάστρο· δωδεκαετής ή Μαρία οδηγείται στο ναό. Δωδεκαετής ήσουνα· διαβάζουμε στο ίδιο βιβλίο· άνασαινω το άρωμα της πνοής σου· «πώς κάνει ή Εύκτική του είμι;». Κοντά στο στόμιο της σπηλιάς το μοναστήρι της Σπηλιανής· συνεχίζεται το σπήλαιο προς τη Μυκάλη κάτω από τη θάλασσα του Ντάρ- Μπουγάς. Ο καθρέφτης στον τοίχο κυρτά κρεμασμένος· πλαίσιο έπιχρυσωμένο· διακόσμηση ανάγλυφοι μίσχοι και φύλλα· λιγνεμένο το πρόσωπο· το έπίμηκες πηγούνι καταλήγει σε λακίσκο. Ο Έκτωρ, το λαγωνικό του θείου Νικόλα· μουσούδι μακρύ, ρύγχος όξύ· λοξά τα φρύδια, αποκλίνουν προς τη μύτη· βαθουλωμένα τα μάτια κάτω από τα βλέφαρα· να σου φιλούσα τα βλέφαρα! χαράχτηκε γύρω στο λαιμό μου ή έπαφή του έναγκαλισμού σου· «τό παρακάνεις, δέν είσαι πιά μωρό!..» είστε άυστηρός ό ξάδερφος Κώστας· χτυπάει τό κουδούνι· τα παιδιά παρατάσσονται στο προαύλιο για την είσοδο. Τών Είσοδίων της Θεοτόκου ή λειτουργία στο ύπόγειο παρεκκλήσι της σπηλιάς· ό παπας άγιάζει με τό άγίασμα τών σταλαγμών του θόλου· ό παποῦς, όταν έλεγε τα «είρηνικά», βούτιζε ό κουπές της Άγίας Άννας· στο «δεηθώμεν» ύψωνε κορυφή τό «θώ»· πτώση άπότομη με τό «μεν». Βοή· ή νεροσυρμή του δρόμου· ή βροχή που δέρνει τη στέγη. Ο κ. Άρίσταρχος μούδωσε δυό γερές με τη βέργα στή φούχτα· «ό αιώνιας άπρόσεκτος!...». Η

ψυχή μου δλη τὰ μάτια μου στηλωμένα στο πρόσωπό σου· τις βλεφαρίδες σου μετρώ μία-μία· «κλείσε τὰ μάτια σου μιὰ στιγμή...». Στη στρωμνή ή μητέρα μου κοιμάται, άνασαινει με θόρυβο. Βροντή· σεισμα του εδάφους· τρίζουν τὰ τζάμια· κουνιέται τὸ διάζωμα με πιάτα στο ράφι· στους τέσσερες τοίχους. Βώδια τέσσερα, τὰ τέσσερα βάθρα τῆς γῆς· μουγκρίζουν, σείνουν τ' αὐτάκια· αίσθάνομαι νὰ σου πῶ πολλά· τὰ μελετῶ μέσα μου· τ' άραδιάζω ένα πρὸς ένα. Ἄστραπή! άπτο φεγγίτη του τοίχου παλμός άλλεπάλληλος άπό κίτρινη φλόγα· γιατί τὰ χάνω έτσι μπροστά σου; ψέλλισμα δίχως εἶρμό. Του χεριού μου αὐτόματη κίνηση· άπ τὸ θρανίο έπεσε, μπήχτηκε στο δάπεδο ή πέννα· δλισθαίνει τὸ χέρι μου κατὰ μήκος του ποδιοθ σου· τῆ θαλπωρή σου άπορροφούν οἱ πόροι του σώματός μου. Καβαλάρρισα σε κάτασπρο άλογο· δάκρυ χαρᾶς άδιόρατο· «έλα... έλα...», με καλοῦν τὰ μαλλιά που άνεμίζουν· ή έπιθυμία βαρραίνει τὰ πόδια· βήμα σημειωτὸ ό καλπασμός τῆς ψυχῆς· πέτρες· άπότομη βουνοῦ άνωφέρεια· σκοντάφτω· στην κορυφή καλπασμός τὸ έφιππο όραμα· άναφυλλητὸ έπάνω στα χώματα· ποιὸ χέρι μου σιάζει τὰ μαλλιά! φιλῶ τὴν άκρη άπό τῆ φούστα, Πληθος· διασχίζω τῆ συρροή τὸ κατόπι σου· με σκουντοῦν άγκῶνες· μάτια όργῆς, πρόσωπα μαῦρα με φοβρίζουν· φράσσεται τὸ πέρασμα· τὰ χέρια μου χτύπησαν τὰ σίδερα του κρεββατιού. Στοῦ τοίχου τῆ λευκότητα τὰ τετράγωνα κάντρα· στρόγγυλα μικρά παρτραίτα· ό θεός μου Γιάννης· λεπτό, κοριτσίστικο πρόσωπο· με τὸ ένα του χέρι με άνέβριζε στο ὕψος τῆς όροφῆς: «έμπρός! μη φοβάσαι! κόψε ένα ρόδι!». φανάρια, έξαπτέρυγα, εἰκόνες· τὰ παιδάκια ντυμένα χρυσά άμφια· άνάμεσα ό θεός μου Γιάννης χαρούμενος· «έχετε γειά.. ώρα καλή...». Πολύς κόσμος κατεβαίνουν στην πιάτσα· στα μπαλκόνια κορίτσια· χειραφίες· άνεμίζουν μαντήλια λευκά: «ώρα καλή!...» «πάω νὰ με θάψουν!...». Ἡ γιαγιά μου όταν τὸ άκουσε: «Γιάννη μου... Γιάννη!...». Το Μεγάλο Γιοφύρι «τῶν στεναγμῶν» χειραφία θερμή: «τί έχουν τὰ μάτια σου και λάμπουν;» «τὴν Κυριακή σε περιμένω, τ' άκοῦς;» άπτή βροχή φουσκωμένος ό Χησιός· θολή ή κατεβασιά κάτω άπτή διπλή άψίδα. Πότε κιόλας έφτασα στην κορφή τῆς Στεφάνας! Ὁ Φύλαξ Ἄγγελος σκύβει στον ὤμο μου· ψιθύρισμα στο αὐτί μου άδιάκοπο: «τὴν

Κυριακή σε περιμένω· άκοῦς;» βήματα στο πλάι μου· έμφάνιση έμπροστά μου· ή περιβολή και τὸ σχῆμα σου· τὸ πρόσωπο· οἱ λακίσκοι του χαμόγελου· «τὴν Κυριακή σε περιμένω· άκοῦς;» με τὸ δικὸ μου στόμα ή άμοιβαία συνομιλία.
«Πῶς; ... δέν ήμουν έγώ!...»
«με έλκει τὸ παράθυρο... ή προσδοκία...»
«κάποιος άλλος... σίγουρα άλλος, περπατεῖ με τὰ πόδια μου και περνά...»
«πίσω άπτήν κουρτίνα προσδοκῶ τὴν έμφάνισή σου άπτήν καμπή...»
«δέν ήμουν... φοροῦσα τὸ μαγικὸ σκουφί...»
«άκουσες τὴν κραυγή όταν γλύστρησες;»
«του τὸ χάρισε μιὰ Στρίγγλα... τὴν κραυγή σου;»
«ναί... ἴσως...»
«όταν τὸ φοροῦσε γινόταν άόρατος...»
«τὸ λαρύγγι δέν πρόφτασε νὰ τὴν πνίξει...»
«περνῶ, σε άντικρύζω άόρατος...»
«ή προσδοκία!.. αὐτή ή προσδοκία! τὴν Κυριακή;»
«νὰ διασχίσω τὸ χρόνο... νὰ υπερπηδήσω τις ὄρες...»
«σε περιμένω... άκοῦς;»
«τις μέρες: Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη...»
«βυθομετρώ τὸ βάθος άπό τὰ μάτια σου...»
«τὰ βαθιά μεσάνυχτα βγαίνω περίπατο...»
«πίσω άπό τις γρίλιες άκροάζομαι τὸ περπάτημα...»
«ό καθηγητῆς Οὔελς έφεῦρε μηχανή που τρέχει μες στο χρόνο...»
«άραμπᾶς, κάρρο, τὸ σέρνουν βουβάλια...»
«ταχεῖα άμαξοστοιχία! σταθμός πρώτος: «ή Κυριακή τῆς άναμονῆς...»
«όδυνηρὸς αὐτός ό τριγμός του κάρρου μέρα-νύχτα...»
«μιὰ στιγμή: μέσα στην έριδα τῶν ματιῶν σου σμι...»
«στον ὕπνο μου ζῶ τὴν έσώτατη βίωση...»
«σμιικρεμένο τὸ εἶδωλό μου· καθρεφτίζομαι...»
«με κρατεῖς δλη στα χέρια· με πᾶς μέσα...»
«ό ταξιάρχης Μιχαήλ πατεῖ τὸ ὕπτιο πῶμα...»
«μέσα σε φῶς...»
«στο δεξί ή ρομφαία· στο άριστερὸ άπτά μαλλιά σμι...»
«ὄμως τὸ τέρμα...»

«σμικρεμένο τὸ ὁμοίωμα, ἀναλογίες νηπίου, ἢ ἀπεικόνιση τῆς ψυχῆς! »

«τὸ τέρμα!...»

«στάσου! ἀπεικόνιση τῆς ψυχῆς μου μέσα στὴν ἔριδα!...»

«τὸ τέρμα; σὲ καλῶ· ξυπνῶ μὲ τὸ ὄνομά σου στὸ στόμα!...».

Ἡ γλῶσσα γιὰ τὴν ἐσώτατη βίωση δὲ μιλιέται· ξέρεις ἀνάγνωση; διάβαζε τὰ μάτια μου· συλλάβιζε τὴ σιωπὴ μου.

Conscius omnis abest, natu signisque loquuntur...¹

μεταφράζω τὸ *loquuntur* συνομιλοῦν· «ἀκυρολεξία!» παρατηρεῖ ὁ κ. καθηγητής, «συνενοοῦνται»· ἀπαντῶ μὲ τὸ κείμενο: «*tempore crevit amor... ex aequo captis ardebant mentibusambo*,² προηγείται· ἐπακολουθεῖ: *quoque magis legitur tectus magis aestuat ignis*»³ τῆς συνομιλίας ὁ ψίθυρος σμίγει μὲ τὴ βοή τῶν πεύκων· πεύκα, πεύκα, πεύκα· τὸ γαλάζιο κυκλῶνει τὸ πράσινο. Γαλάζιος ποταμός, ὁ ἑπταστάδιος πορθμός διαχωρίζει τίς ὄχτες· ὅταν εἶναι γαλήνη, τὸ βράδυ. ἔρχεται ἀπὸ τὴ Μυκάλη ἀπέναντι ἀντίλαλος ἀπὸ τὰ κουδουνίσματα τῶν κοπαδιῶν. Οἱ ὀρδὲς τοῦ Ἐλέζογλου πέτρες πετοῦν καὶ χῶματα νὰ μωλώσουν τὴ θάλασσα· «τοσαύτη ἦτο ἡ ὄργη τῶν Τούρκων, ὥστε ὑπὸ τοῦ πάθους τυφλοῦμενοι ἐσκέφθησαν νὰ ἐνώσουν τὴν Σάκκο μετὰ τῆς Ἡπειρωτικῆς ἀκτῆς. Ὁ Κάβο φονιάς γλῶσσα κοκκινωπὴ εἰσχωρεῖ στὸ γαλάζιο: «μὲ τὸ τουφέκι δὲ θὰ κάμουμε τίποτα, ἐμπρὸς μὲ τὰ σπαθιά...»· ἡ γῆ ἐκοκκίνησε ἀπὸ τὸ αἶμα. «Τὰ κираμίδια ξιχειλ'σαν κι' στάζ', θὰ κουλ'πήσουμ' ἀπόψι μ' αὐτὴ τὴ βρουχή!»· τὸ κολύμπι τὸ χαίρομαι πολὺ μονάχα στὴ λίμνη Γλυφάδα· στὴ θάλασσα διστάζω νὰ βγῶ στ' ἀνοιχτά· πλέκω, κάνω σπαθιά, τρομαγμένος γιὰ πίσω στὴν ἄμμο. σχῆμα ἄοριστο, σάλεμα μαῦρο στὸ βυθό, μέσα στὰ φύκια· «Κύριοι, δώσατε προσοχὴν εἰς τὸ κήρυγμα ὅπου ἔχω· τὰς πρωτῶνας ὥρας τῆς σήμερον ἐθεάθη Καρχαρίας ἤγουν σκυλόψαρν...»· τσαλαβουτῶ στὰ ρηχὰ μὲ τοὺς πρωτάρηδες καὶ τὰ παιδάκια· πρωτόμαθα κολύμπι στὰ βοθάνια τοῦ Χησίου· λαχταρῶ μιὰ βουτιά ἀπὸ κατάρτι τοῦ карабиου στὸ ἀπύθμενο βάθος· ἢ θά-

¹⁾ Κάθε μάρτυρας λείπει, μὲ γνεψίματα καὶ σημεία συνομιλοῦν.

²⁾ Μὲ τὸν καιρὸ μεγάλωσε ἡ ἀγάπη... ὅμοια, μὲ πιασμένες ψυχές, φλεγότανε κ' οἱ δύο.

³⁾ Ὅσο πλιότερο σκεπάζεται, τόσο πλιότερο πυρῶνει ἢ φωτιά.

(Ὁβίδιος)

λασσα ἀπαιτοῦσε βάθος πλιότερο ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ· ὁ θυμὸς τοῦ Κυρίου χαλίνωσε τὴ θάλασσα μὲ τρεῖς τρίχες ἀπὸ οὐρὰ ἀλόγου· μάταιο τὸ μούγκρισμα... μάταιος ὁ ἀγώνας ν' ἀφηνιάση, νὰ πνίξη τὴν οἰκουμένη. Ἄπτο κορμί τῆς πιὸ ὁμορφα εἶναι τὰ μπράτσα τῆς· ἡ αἴσθησις τοῦ ἐναγκαλισμοῦ ὀλόγυρα στὸ λαιμό μου· ράγισμα στὴ γαλάζια διαφάνεια· διανοιγμα γιὰ τὸ στήθος· ὁ λαιμὸς στηρίζει ὄρθιο τὸ κεφάλι· μελετῶ τὴ γυμνότη σου αἰωρούμενη μέσα στὴ θάλασσα· ὁ Φύλαξ Ἄγγελος μὲ συνοδεύει ὀλόγυμνος, δίχως φτερά. Τοῦ νερόμυλου ἢ φτερωτῆ τριζοβολαεῖ· γυρίζει ὀλημερίς, τραγοῦδι ἀπλό, ὄλο πάθος. Νὰ τραγουδήσω θέλω· ἡ φωνὴ μου ὑψώνεται καὶ μετὰ γιομίζει· στὴν ἐρημία τῆς ρεματιᾶς ξανάρχεται ἡ φωνὴ μου πίσω· ἀυθόρμητη σύνθεσις· φθόγγοι δίχως λόγια· διαγράφει ἀψίδα στὸ μικρὸ θόλο ἀπὸ τὸ παρεκκλήσι τῆς Εὐαγγελιστριάς· «ἀνοιξω τὸ στόμα μου καὶ πληρωθήσεται πνεύματος»· αὐτοσχέδιος ψάλτης· βοηθῶ τὸ γέροντα ἐφημέριο, ἀδερφό τοῦ παποῦ· «Πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης Σου...». Ὁ στενὸς χῶρος τῆς Ἐκκλησίας πεπληρωμένος· συνωστισμὸς ἀνθρώπων μὲ τοὺς Ἁγίους· «Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόγου...»· ἡ λεπτὴ φωνὴ τοῦ γέροντα ἱερέα· μὲ φοβίζει ὁ ταξίάρχης Μιχαὴλ μὲ τὴ ρομφαία στὴν ὠραία Πύλη μπροστά· «ἔταξε τὰ Χερουβείμ καὶ τὴν φλογίνην ρομφαίαν φυλάσσειν...»· ὁ πατέρας του τὸν προώριζε γιὰ τὸ ἱερατικὸ στάδιο. «ΠΑ· Βου. ΓΑ. ΔΙ...»· τὸ εἰς φθόγγος εἰς ἀνισοῦσαν· ἢ τέσσαρας· ἔψαλλε τὸ «Κύριε κέκραξα» παρασημαντικὰ καὶ εἰς μέλος· σὲ κράζω, σὲ καλῶ σὲ ὄλους τοὺς φθόγγους· ἐτοίμη ἡ καρδιά μου, ἐτοίμη· ἄσομαι καὶ ψαλλῶ· «ὦ θείσε, ὦ φίλης, ὦ γλυκυτάτης σου φωνῆς...»· μὲ τὸν ἤχο βλέπω ἀψίδες καὶ τρούλους μὲς στὸ διάστημα· κατανοῶ τὴν ποιότητα, τὸ χρῶμα, ὅταν μιλάς· μοῦ διαφεύγουν τὰ λόγια· ἡ ἀντήχησις ἀπὸ τὸ γέλοιο σου αἰωρεῖται μέσα στὴν κάμαρη· νάξερα βιολί! νὰ κινοῦσα τὴν ὀμιλία μὲ τὸ δοξάρι. Τὶ νᾶναι αὐτὲς οἱ φωνές! συγκεχυμένη ἀντήχησις μέσα στὸ βούισμα τῆς βροχῆς· παράωρο βραχνὸ πετεινάρι· γδοῦπος· ἀπὸ βαθιὰ βγαίνει, κυμαίνεται, τὸ γκάρισμα τοῦ γαιδάρου. Οἱ ριπὲς τοῦ ἀνεμόβροχου σφυρίζουν, χτυποῦν τὰ παντζούρια. Γύρω δεσπόζουν τρεῖς λόφοι, τρεῖς ἀνεμόμυλοι μὲ ἄσπρα πανιά· παλεύεις μὲ τὸν ἄνεμο, πιάνεται ἀπτὰ κλαδιὰ κιάνεβαίνεις. Ὁ φλόκος ταλαντεύεται, ἄσπρη

παντιέρα, μπροστά στο μπαστούνι· άσπρα κολπώματα· άσπρο τὸ αὐλάκωμα μὲς στὸ γαλάζιο: «πᾶμε γιὰ τὴν Καραβόπετρα!..»· ἀπὸ τὸν Ἄσπρο—Κάβο προβάλλει φρεγάτα τρικάρτη «σῶσε μας, Θεέ μου, ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Ἄλγερίνων!...». Ἄντικρου στὴν Κολόννα, ἀνοιχτά, καταμεσίς τοῦ πελάγου, τρόπιδα πετρωμένη μαυρίζει.

Ἄπο τὰ οὐράνια σύγνεφα
ἠφόβως κατεβαίνουν
κραυγάζοντες οἱ γλάροι...

ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΑΜΟΝ ΕΣΩΣΕ ᾿ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ α. ω. κ. δ.
στὴν πύλη τοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως ἐπιγραφή· ἐρεί-
ζωμένο τὸ φρούριο τοῦ Λυκούργου Λογοθέτη. Πῶς ἀνεβά-
ζαν, τὸν ἕνα ἐπάνω στὸν ἄλλο, τοὺς σπόνδυλους ἀπὸ μάρμα-
ρο μὲ τίς ραβδώσεις! στὰ πόδια τῆς Κολόννας σπασμένα μάρ-
μαρα, μετόπες, κιονόκρανα ραγισμένα· μὲ τὰ ἐρείπια χτίζουν
τοὺς τοίχους, τὰ χωρίσματα τῶν ἀμπελιῶν. Τρυγοῦσαμε στὸν
κάμπο τῆς χώρας, μοσχάτα σταφύλια. Ἡ θάλασσα, ἡ Στε-
ριά· σύνορο ἀσταθὲς ἢ τεθλασμένη γραμμὴ ἀπ' ἀφρό.

Περιεργάζεται τὸ κορμί του ξαπλωμένος στὸ ἀκροθαλάσ-
σι: «δὲ ντρέπεσαι, βρέ, νὰ πιάνης τ' ἀχαμνά σου;», μὲ τὰ πα-
λιόπαιδα τῆς γειτονιάς στὸ Ραμπαηδόνη· στὸ ἀπάνεμο, πίσω
ἀπὸ φράχτη, καπνίζουν· λένε αἰσχρολόγα· δείχνουνε τὰ κρυ-
φὰ τοὺς· «ἄειντε, μπρέ, κουτέ, πού θαρρεῖς πῶς ἔσχισαν τὴν
κοιλιά τῆς μάννας σου γιὰ νὰ βγῆς!...». Οὐ Δ' μήτρης οὐ Μπα-
κρᾶς σκαλίζει μ' ἕνα ξύλο τὸ χῶμα· ἀνοίγει τρύπα ἐλλειψοει-
δῆ. «Τόσου, τόσο... τ'ς Ἄγγιλ' κῆς τ' Θεουφάν'!...»· μὲ τὰ χον-
τρά του χεῖλια χαχανίζει ξεκαρδισμένος. Βρόντοι ἀπὸ γκαζο-
τενεκέδες «οὐα.. οὐα...»· τὴν προγκάρουν ἀλάνηδες· ἀπὸ τὴν
πόρτα τῆς ὡς μέσα στὴν πιάτσα «διασυρμὸς μοιχαλίδος!..»
φθέγγεται ὁ κ. Ἄρισταρχος· τὴ βρῆκε ἐπ' αὐτοφόρῳ μὲ τὸν
Κοτζαμπάσογλου ἀπὸ Κουσάντασι ἢ πεθερά τῆς· πήδηξε
ἀπὸ παράθυρο μὲ τὴ βράκα στὰ χέρια «Τὴν Κυριακὴ στίς
5 μ. μ. ἀκριβῶς ἀπρέ-μιντί· στὴ σάλα τοῦ Γκουμαλάτσου μαν-
τολίνα, κιθάρες· χορεύουν βάλς, μαζούρκα... «ἴσως νὰ παρα-
ταθῆ ἀπρέ-σουπέ...»· «τόσου, τόσο σὰς λέου...» χαχανί-
ζει· ρέουν, ἐκτοξεύονται σάλια ἀπὸ παχειὰ χεῖλια. Τοῦ
βάφει τὸ πρόσωπο ἢ ντροπὴ κι ὁ πόθος τῆς ἀμαρτίας. Ἄ-
νοιξα τσέπη μουσικὴ στὴ φόδρα τοῦ γιλέκου· ἐφάπτεται στὴν

καρδιά ἢ μικρὴ φωτογραφία φυλαγμένη τὴν κρύπτη. Ἐχῶ
διαρκῆ τὴν αἴσθησιν τῆς ἐπαφῆς σου. Στὰ κρυφὰ τὴν κυτ-
τάζω· μουσικὰ προσεύχομαι στὸ εἰκόνημα· τὰ βλέφαρα
σαλεύουν· ἀποκάλυψη τῶν ματιῶν· τὸ ἐρύθημα ἀπὸ τὰ χεῖλη·
στὶς γωνίες ἀπὸ τὸ στόμα ἐκατέρωθεν δυὸ λακίσκοι· διοχέτευ-
σι τοῦ σφυγμοῦ στὶς φλέβες κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιδερμίδα· ν' ἀ-
σπαστῶ τὰ βλέφαρα· θερμὴ ἢ αἴσθησι ἀπὸ τὸ χνούδι, ἀπὴ
λειότητι τῆς ἐπιδερμίδος· ὁ Φύλαξ Ἄγγελος ἔνσαρκος ἐφά-
πτεται τοῦ προσώπου μου. Παρθενικὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Γα-
βριῆλ στὴν εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ: «Χαῖρε κεχαριτωμένη..»
ἀνασασμός μου ἢ ἐπιθυμία σου... Σιγοσβῆνει μὲ ἀπεγνωσμέ-
νο ψίθυρο τὸ καντήλι μέσα στὸ σκότος· ψίθυρο ἀλλόκοτοι·
σύρσιμο φούστας στὸ δάπεδο· τριγμὸς στὸ εἰκοναστάσι·
αἰσθάνομαι, βυθίζομαι μέσα σὲ βάραθρο· ν' ἀποτινάξω τὸ
λήθαργο· ν' ἀναπνέψω τὸν ἄνεμο: «Σὰ σβῆσ' τοῦ καντήλ' πέ-
φτ' μὰ πιτριὰ μὲς στοῦ σπῖτ'· θαρρεῖς πιτρουβόλ' σαν ἀπ τὰ
εἰκονίσματα· σ' κώνουμι· κάνου τὸν σταυρό μ', κί τ' ἀνά-
βου...». Σηκώθηκε ἀπότομα ἀπὸ κρεββάτι· φορεῖ βιαστικὰ τὸ
σακκάκι, τὸ μέσα ἔξω· «αὐτὰ τὰ κορδόνια ἀπτὰ παπούτσιαι!..»·
ψηλαφεῖ τοὺς τοίχους· ἀναζητεῖ τὸ περίγραμμα τῆς ἐξόδου·
μὲ ραντίζουν τὰ ρεῖθρα ποῦ πατῶ δίχως διάκριση· εἰσχωρῶ
στὸ χεῖμαρρο τοῦ δρόμου ἕως τὰ γόνατα· ἡ ροῆ ἀπὸ τὰ νέφη
λοῦσμα τοῦ προσώπου· ἐπιπλεῖον πλῆνον με... λευκὸ ἀστρα-
πῆς σπάθισμα, ἀπτόν Καρβούνη ὡς τὴ Μυκάλη χαρακάνει τὴ
νύχτα· φλέγομαι ὀλοκαύτωμα μὲ τοὺς τοίχους, τὶς στέγες, δι-
χως νὰ καίομαι· ὁ ὄρθρος πρωτοχαράζει στὴ διπλῆ κορυφῆ τῆς
Μυκάλης· ποιὸς ἥλιος θὰ καταυγάσῃ τὴν ἐνδόμυχη σκοτεινιά
μου! «ὄρθριζει.., ὄρθριζει!». Στὸ Μεγάλο Βόθανο κολυμποῦσα·
ὁ καταρράχτης ἀφρός ἀπὸ κεφαλῆς ἕως τὰ πόδια· οἱ καταρ-
ράκται τοῦ οὐρανοῦ ἤνεώχθησαν... Ὁ Φύλαξ Ἄγγελος σφίγ-
γεται ἐπάνω μου· φῶς, εὐφροσύνη, τὸ πρόσωπό του.

II.
ΑΝΟΙΞΗ

Καταρράχτες και ρεϊθρα· παφλασμός, κελάρυσματα· ή Μάννα του ποταμού στους πρόποδες του Καρβούνη· άκμαϊα χέρια, δάχτυλα άνθοφόρα· διείσδυση στο άδυτο της πρώτης πηγής· από το μαστό της γής άθάνατο νόμα· εύλογία του ουρανού άνωθεν, της άβύσσου κάτωθεν, εύλογία των μαστών και της μήτρας. Το νήπιο δέν έχόρτασε το βυζί· πέθανε ή μάννα του· θηλάζει το δάχτυλό του· άπτό πιπίλισμα έγινε όλο δάχτυλο μέσα στο στόμα. Άνοιγω το στόμα μου σε κρουνοϋς και νερομάννες. «Πούθε για το άθανατο νερό;» «Ψου, παιδάκι μου! ή στρατά γράφει: πᾶς και δέν γυρνᾶς! βλέπεις έκει τα δυό βουνά, π' άνοίγουν και κλειοϋν; άνάμεσα σταζει μια πέτρα» «τύλιξε τα μάτια σου με το μαντήλι να μη ζαλιζέσαι», ειπε το άλογο· ή περιπτυση του κισσοϋ σε δέντρα, πικροδάφνες, πλατάνια· δέντρο ριζώνω μες στα δέντρα· ξεβλάστησαν τα χέρια μου· κάλυκες, πέταλα στα νύχια· σφύζει στις άρτηρίες μου ό χυμός της γής «ή έξουσία της Ρώμης σ' όποιον άσπαστή τη μητέρα πρώτος», χρησμός της Πυθίας· σκοντάφτει καταγής, φιλεί το χῶμα, την κοινή μητέρα, ό Βροϋτος.

— Έχε, γειά, μαννούλα μας, και πᾶ μᾶς φᾶν' οί λύκοι·

— έσᾶς οί λύκοι τρώγουν σας, μα γῶ τρώγω τους λύκους.

«Έλατε, κόσμε, με δύο δραχμές βλέπετε, το θερίο της Άνατολής»· με το κολύμπι πέρασε το Ντάρ-Μπουγάζ· εισώρμησε στο μαντρί του Κατσούλη, επάνω στα Ρόγκια· στη μάντρα ειδε το φῶς ή Μαρούσα· δέν ξέρει γλώσσα· «δι, δι! έεεε! φρρρστ, χᾶ χᾶ χᾶ»· κουβεντιάζει όλημερίς με τα ζᾶ και τα δέντρα· όταν άντικρύση άνθρωπο τον πετροβολάει και σκούζει. Να χορέψω όλόγυμνος με τα ζᾶ και τα δέντρα.

Άδύ τι το ψιθύρισμα και ά πίτυς αϊπόλε, τήνα

ά ποτι παγαϊσι μαλίσδεται...¹

¹) Θρόισμα μελωδει γλυκό, βοσκέ, και ή πεύκη που είναι στις πηγές κοντά.. (Θεόκριτος).

Τα χαράματα, το λυκαυγές, γιομίζει ή πλαγιά κουδουνίσματα· μέσα στον ύπνο της αύγης ήχολογᾶν τα όρθρινά σήμαντρα άπτη Μονή της Βροντιανής· «τον άδάμ, τον άδάμ, τον άμήν άμήν άδάμ»· στη διαφάνεια της αύγης διολισθαίνουν τα ράσα· «όρθρίσωμεν όρθρου βαθέος...»· το δειλινό φτάνουν άπτό χωριό στα Ρόγκια οί καμπάνες του έσπερινοϋ· άναγνωρίζω από μακρυά που σημαίνει ή Άγία Ματρώνα· τα μάτια βλέπουν το μπρούτζινο στόμα, επάνω από τις στέγες· με μόνο την κίνηση των χεριών από τα πλάγια άπογειώνομαι· μετώρισμα στο κενό· επάνω από τις στέγες· υπεράνω των τρούλων· ή επιθυμία του ύψους άνεβάζει το πέταγμα του Ίκάρου· περιλυπος μένω που ξύπνησα· στο βράχο της Ίκαρίας περιμαζεύει ό Δαίδαλος τα ύπολείμματα. Βαδίζω, το άφράτο χῶμα δέχεται το πέλημα μου· αισθάνομαι το κύμα του άνέμου· ή σαϋρα πρόβαλε άπτη σχίσμη της έλιάς· τα δύο πρόσθια πόδια που καταλήγουν σε άνοιχτή παλάμη· ή χελώνα προβαλε άπτό όστρακο το κεφάλι· ή εισπνοή διογκώνει το λαϊμό· ήλίθια μάτια, μυρμήγκια, λαός, διασχίζουν τη λεωφόρο των Ίτεων· μέση ζωστή, στηθος θωρακωτό· διασταυρώνονται· nutu signisque loquuntur· «τραγουδοισες; χοροπήδα λοιπόν τώρα»· ή δαμάλα μούζει επίπληξη στο μοσχάρι· «προσοχή, μάτια μου, θα πέσης επάνω στον κορμό έτσι που τρέχεις στα τέσσερα»· «Ν'κόλα... έεε...Ν'κόλα...!» «Ψ...ῶ...» «Μπᾶς κι φάν'κι κατά δῶ του μ'λάρι;» «Ψοοχ'... ῶοοχ'... φάξι μες στοϋ ρ'μάν'». Το δάσος έναλλαγή άλλεπάλληλη από ήσκιους και φῶς· αντίλαλος και σιωπή· δέν ειχα προσέξει που ό σφυγμός κάνει τόση δόνηση· δέν ειχα άκροαστή το ρυθμό του παλμοϋ· ή μόνωση πληθωρισμός ζωής· πλημοניה από παρουσία· ζῶα μικρά μετά μεγάλων· πληθος πετεινά πτερωτά· όλοϋθε ή παρουσία σου ὄραμα· άκουσμα, μίλημα στο λαβύρινθο της άκοης· κυνηγητό άνάμεσα στην όρθοστασία των κορμών· αναζήτηση μέσα στη λόχημη. Τη ρεματιά παίρνεις· σε ακολουθῶ που άσθμαίνω· με ραντίζουν τα νερά που πατῶ δίχως διάκριση· εισχωρῶ ὡς τη μέση στα βοθάνια· «βρεκεκεέεε κοάεε κοάεε»· ή δική μου κραυγή ένδόμηχα με ξεκουφαίνει· «κάμφθητι προς τους στεναγμούς, προς την φωνήν του βοῶντος...». Κάμπτονται οί κλώνοι στο πέρασμα, με περιπλέκουν· άδύνατη ή διαφυγή· με καθλώνει το άδιέξοδο κύκλω, από βράχους και βάτα· το άδιέξοδο! έμπροστά κάθετος ό γκρε-

μός· τομή κρυσταλλοπαγοῦς· στήν αντίστοιχη κόψη αιώρεισαι κατά μήκος ἀπό τὸ χεῖλος· στρέφεις τὰ νῶτα, φεύγεις· σὲ ἀνακαλεῖ ἡ ἐπιθυμία μου· σὲ παρουσιάζει ξανά ἀπέναντι· χάσμα μέγα μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν. Σφίγγα, πέτρινο αἶνιγμα ἀναμέσον τῆς ἐρήμου· νὰ ἀναμερίσω τὰ βάτα, μὴ σὲ ματώσουν· στὰ χέρια μου νὰ σὲ μετακομίσω ἀντίπερα· τὸ μεσονύχτι ἀντηχεῖ ἡ ρωγμή, πετριές ἀπὸ νεράϊδες· μὲ τὸ πρῶτο λάλημα ἐξατμίζονται· ἐξαφάνιση τῆς παρουσίας σου· ὁ ἐναγκαλισμός μου κυρτώνεται στὸ κενό· ἀσπάζομαι τὸν ἀσπασμὸ ἀπὸ τὸ φῶς. Στὰ πόδια μου μάλωπες ἀπὸ τρόχαλα· ἡ πέτρα πληροῖ τὴ φούχτα μου· αἴσθηση κορεσμοῦ ἀπὸ στερεότητα· χορτασμός τῆς ἀφῆς ἀπὸ πύκνωση, ἀπὸ πήξη—ἀγκύλωση κύματος· κύματα, διογκώσεις, ἀπὸ ἡμίρρευση φωτιά· ψηλαφῶ τὸ περιγράμμα· κατανοῶ τὴν ὑφή· ἔκτυπα τὰ ἀστρικά ἀποτυπώματα· κύρτωση ἀπὸ ἀκρώρειες· κλίση κλιτύων· ἄφρισμα ὑδάτων ἀπὸ τὶς ρωγμές.

*Ante mare et terras et caelum...*¹

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Κύριος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· στὸ ἐνδότερο τῆς πέτρας, στὴ μήτρα τῆς γῆς ὁ οὐράνιος σπόρος. Ἐν ἀνδρῶν—ἐν Θεῶν γένος...—μὲ τὸν πηλὸ τὰ χέρια πλάθουν τὸ ὁμοίωμα τῶν Θεῶν· ἀνηφορίζω μέσ' ἀπὸ χῶμα· οἰκοδομοῦμαι ἐπάνω στὴν πέτρινη σκαλωσιά τῶν ὄστων· ἐμβλέψατε εἰς τὸν βράχον ἐξ οὗ ἐλατομήθητε· μαρμαρωμένη γυμνότητα· ἡ Πεντάμορφη· σκέλεθρα δέντρων τὸ δάσος· ὁ Δράκος ἄσπρα μαλλιά· τὰ τσίνουρα ὡς τὰ πόδια· ἄκρα τοῦ τάφου σιωπῆ· κόκκινος καλπασμός· ἀναλαμπή ἀπὸ χρυσάφι ἢ πορπύρα, ἢ πανοπλία· τὸ τετραπλὸ πέλπα τῶν ὀπλῶν ἀποτυπώνεται στὸν πάγο· στὰ ἔγκατα ἀπὸ τὸ μαρμάρينو ἄγαλμα ἢ ψυχὴ κρυφανασαίνει· κατάστηθα τοῦ Δράκου τὸ κοντάρι· σφάδαζε ὁ Τυφῶν στὸ πληγμα τοῦ Ἀπόλλωνος. «Λυαίου καθεῖλες τὴν ἔπασιν»· ἡ ἀνάπαση τοῦ στέρνου ἀνακινεῖ τὸ κάρπισμα τῶν στήθους τὴν ἀγκαλιά τοῦ ἱππότη· θερμὸ τὸ ρεῖθρο τοῦ αἵματος διακλαδίζεται στὶς ἀρτηρίες· πληθαίνει ἢ βοῆ ἀπὸ τὸ ζύτημα· ἀπὸ τὰ κρύσταλλα, κρεμάμενα νερά· διακλάδωση ρεῖθρων· τὸ μούγκρισμα ἀπὸ τὰ ζῶα· τὸ πλατάγισμα ἀπὸ τὶς φτεροῦγες·

¹) Προτίτερα ἀπὸ θάλασσα, καὶ γῆ καὶ οὐράνια.. (Ὁβίδιος).

ἀπὸ τὴν ἀγκύλωση τῶν ἀρθρώσεων βλέφαρα φύτρων· «βαρεῖα ποῦ κοιμόμουν!»· ἀνατίναγμα τῆς κόμης· φρίσσουν τὰ χεῖλη ἀπὸ τὸν πόθο· αὐλὸς καὶ τύμπανο· οἱ Σάτυροι ποῦ ὀρχιοῦται. Ἔστησ' ὁ ἔρωτας χορὸ μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλη· ὁ Πρίαπος φουχτιάζει τὴν ἔνταση τοῦ φαλοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· χιλιάδες μήτρες καὶ φαλοὶ ξεχειλίζουν· ἔνταση στήμωνων· ἠπέρων ὀρίμανση· ὁ ἄνεμος παντρεῖται τὰ λουλουδία ποῦ ποθοῦν· τὸ ἔντομο σηκώνει, μετακομίζει τὸ βᾶρος τοῦ οὐράνιου πόθου· ἡ ἐπιθυμία τοῦ φωτός κινεῖ φύλλα καὶ πέταλλα· ἀνάταση πρὸς τὸν ἥλιο· ταξιανθία—κάνιστρον ὁ Ἡλίανθος· μεταπίζει τὸ πρόσωπο πρὸς τὴν κίνηση τοῦ ἡλίου· τὸ σπέρμα τ' οὐρανοῦ ἐκκολλάπεται στὴν πράσινη βλάστηση· καλάμια ὀλδίσια πρὸς τὸ φῶς· οἱ βελωνωτοὶ θύσανοι τῶν πεύκων κεντρίζουν τὸ φῶς· ἔνταση φύτρων· βολβῶν ἔρπυσμα, ἀναρρίχηση ὑπεράνω τῆς Γῆς· χαρᾶς φλόγα, κορύφωση τὸ ἄνθος τῆς πικροδάφνης· σὲ πράσινες φυλλοταξίες κίτρινα τὰ σπαρταλούλουδα· πορφυρὰ κύπελα παπαροῦνες· πήδακες μαῦροι οἱ στήμονες· λίκνισμα λευκῆς ἀγνότητας ἢ μαργαρίτα· ἄνθη καὶ ψυχὴ· στεφάνη πετάλων στὸ φῶς· ὁ ἄνεμος σηκώνει τὶς πεταλοῦδες· βύθισμα τοῦ πέλματος στὴν πολυφύλλη ἐνσάρκωση τοῦ σπόρου· σμάρραγδος ἢ ψυχὴ τοῦ σκαραβαίου· ἀναρριχᾶται στὸν μίσχο· ἐπικάθεται στὴν κίτρινη κόμη τοῦ χαμομηλιοῦ· ἐμφάνιση σὲ ἄκαμπτη πανοπλία ἱππότη· ὁ ἱππότης τῆς Ἐλεεινῆς Μορφῆς· τὸ κρᾶνος σκουριασμένη λεκάνη κουρείου· τὸ ἀλογάκι τῆς Παναΐτσας ἀνάμεσα περνᾷ ἀπὸ τὶς ἀνεμῶνες· ἀπομίμηση τοῦ δούρειου ἵππου· ὁ Ἀχαγνῶν φέρει τὸν ὑψηλὸ ἀναβάτη του κατὰ τῶν Γιγάντων· ποιὸς ὑφαίνει τὸ χρυσάφι, ποῦ ντύνει τὴ μέλισσα; «ὄ, τι πιάνεις, κόρη μου, μέλι νὰ γίνεσαι». Τρέφομαι μὲ τὸ ὑπόλειμμα ἀπὸ τὸ μέλι· τὸ στάλαγμα τοῦ στόματός σου στὰ χεῖλη μου· σοῦρουπο, σιγὴ· μὲ πρόσμενες στὸ κατῶφλι.

«Ἐσύ 'σαι; μιά στιγμή...»

«εἶχα τὴν προαίσθηση... βάδιζα κι ἄκουα στὸ αὐτί μου...»

«ἔλα...πὶο σιμά...εἶμαι...»

«ἄκουα τὰ χεῖλη μου, ποῦ ψέλλιζαν...»

«μόνη· τὰ χεῖλη;...διψῶ...»

«ἡ δίψα μου ἦτανε τὸ παραλήρημα...»

«τ' ὄνειρό μου πάντα: νερὸ πλούσιο...»

«ψιθύριζαν ἀπὸ τὴν πύρη τὴ φωνὴ σου...»

«νερὸ γάργαρο...σχηματίζει πηγὴ...»

«ἄρθρων: «μιὰ στιγμή...ἔλα...»

«μισοανοιγμένο στόμα· ὑπερ...»

«ὄν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος...»

«ἄνω τοῦ κρουνοῦ τόξα, τὰ μάτια σου...»

«ἐπὶ τὰς πηγὰς...»

Κρότος ἀόριστος· ἐσπευσμένη προσέγγιση· μιὰ στιγμή τὸ ἄκρο χεῖλος ψαύει· λαχτάρισμα θεῖο στὰ σπλάχνα.

Ver erat aeternum...²

Ὁ κ. καθηγητὴς ἐμβαθύνει μὲ ἔμπνευση· «ὁ μῦθος πολὺ προσφιλὴς τῆς ποιήσεως· ποῖον τὸ ἐσώτερον νόημα; ὑπάρχει πάντοτε ἐπιθυμία διαφυγῆς ἀπὸ τὸ παρόν, τὸν αἰῶνα τοῦ λίθου· ἡ φαντασία ἐπιζητεῖ καταφυγὴν, ἔρεισμα τῆς ψυχῆς· ἀνακαλύπτει τὸ παρελθόν, τὸ «αἰώνιον ἔαρ», τὸ δημιουργεῖ ἐκ νέου ὡς ὄνειρώδη αἰῶνα τοῦ χρυσοῦ. «ὦ γλυκύ μου ἔαρ...» ξεχώριζε ἡ καμπύλη τῆς φωνῆς σου μέσα στὶς ἄλλες. Ὁ χορὸς τοῦ ἐπιτάφιου θρήνου· διακόσμηση ἄνθη· κάλυκες ἀπὸ ὑακίνθους περασμένοι σὲ νήματα· καμπυλωτὰ περιδέραια στὶς τέσσερες διαστάσεις τοῦ Ἐπιτάφιου· ξεχωρίζει τὸ πρόσωπο στὸ φέγγος ἀπὸ τὴν λαμπάδα· ἀνάμεσα στὸ χορὸ τοῦ ἐπιτάφιου θρήνου· «γλυκύ μου ἔαρ...», μὲ ἀτενίζεις· «ποῦ ἔδου σου τὸ κάλλος;...» Ὁ ἥλιος δύνει· εἰσδύει στὴν ὀπή, στὰ δυσμικὰ πέρατα, πού ἐνώνεται ὁ Οὐρανὸς μὲ τὴ Γῆ· ἀνατέλλει ἀπτὴν ἀντίστοιχη ὀπή· στὴν τροχιά του ὁ ἥλιος· ἡμέρα καὶ νύχτα· χαμηλώνει καὶ ἀνεβαίνει·² λιοπύρι - βροχή, αἰθρία - καὶ ζόφος· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀναμέσον τοῦ σκότους καὶ ἀναμέσον τοῦ φωτός·

καὶ κεῖ στὸ γύρισμα τοῦ ἡλίου πού πάει νὰ βασιλέψη ἀκοῦν τὸ νιὸ πού βόγγιζε καὶ βαριαναστενάζει.

«Ποῦ ἔδου σου τὸ κάλλος;...». Τὸ ἀντιμήσιο ἐπιστρωμένο στὸ στρῶμα τοῦ Ἐπιταφίου· ἡ Ἀποκαθήλωση πνιγμένη σὲ πέταλα μαδημένα ἀπὸ ρόδα καὶ κρίνους· «ἔρραναν τὸν τάφον Μυροφόροι μύροις...»· μὲ τ' ἄνθη, μὲ τὴ βλάστηση ἀνασταίνεται ὁ πεθαμένος Θεὸς Ἀδωνις· ἡ πρώτη Ἀνάσταση, τὸν ὄρθρο, στὸ προαύλιο τῆς ἐκκλησίας, πού ψάλλουν τ' ἄστρα· «δεῦτε, λάβετε φῶς...»· ἀπὸ τὴ λαμπάδα σου ἄναψα τὴ δική

²) Ἦτανε Ἄνοιξη αἰωνία...! (Ὁβίδιος).

μου, πού μινε σβηστή· ἐπάνω ἀπὸ τὴ διασταύρωση τῶν δυὸ λαμπάδων ἢ διασταύρωση τῶν ματιῶν· ἀπὸ τὰ μάτια σου πῆρα τὸ φῶς τὸ ἀνέσπερο· γιομάτα τὰ μάτια μου ἀπὸ φῶς οἰκεῖο· «ἀλλήλους περιπτύζομεθα... Πάσχα Κυρίου, Πάσχα...»· ἡ περιπτύξις μου κερτώνεται στὸ κενό· ἀσπάζομαι τὸν ἀσπασμὸ ἀπὸ τὸ φῶς· ψεκασμὸ ἀπὸ ροδάσταμα ραίνουν τὰ κανίσκια· ψεκάδες ἀπὸ φῶς τὰ ἄστρα. Τελετὴ ἀγρυπνίας στὸ ὑπαιθρο· μπροστὰ στὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, στὰ Ρόγκια· κορμοὶ ἀνθρώπων τὸ ἐκκλησίασμα, κορμοὶ δέντρων, ράμνοι ἀπὸ πλατάνια καὶ δρυς· ἡ κεφαλὴ μου ἐπλήσθη δρόσου καὶ οἱ βόστρυχοί μου ψεκάδων νυκτός· «τὸ τιριρέμ, τιριρέμ, ριρέμ, ρέμ...»· ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ρεματιᾶς, ἀνάμεσα ἀπὸ κισσοὺς καὶ βάτα, ἀνεβαίνουν, προσέρχονται τὰ Παγανά, κατηχούμενοι· ἐκπληχτα μάτια προσατενίζουν ἀπτοὺς κορμούς πίσω· δειλά, δυσδιάκριτα πρόσωπα πίσω ἀπὸ φράχτες· ἀπὸ τὴ διάμεση ἀπόσταση ὄλο μακραίνει θολή, δυσδιάκριτη ὄπτασία. Τοπίο γυμνὸ, ἕνα δέντρο στὸ βάθος, ἡ εἰκόνα τοῦ Τροπαιοφόρου· ὑψωμένο τὸ δεξιὸ χεῖρι μὲ τὸ κοντάρι· γυρμένο στὸ δεξιὸν ὄμο τὸ κεφάλι· κλίσις περιπαθῆς· ἀντίθεση ἢ στιβαρότητα τοῦ χεριοῦ· τὸ ἄλογο σὲ μετέωρο καλπασμῷ, στιγμή ὑπερπήδησης, στέκει· τὸ πάθος τοῦ ἀγιογράφου στοὺς παράτολμους συνδασμούς τῆς ἀπεικόνισης· τὸ τέρας· κεφάλι πράσινο, στόμα ἀνοιχτὸ κροκοδείλου· κόκκινη ἢ γλῶσσα, φωτιά· τὰ πόδια γαμψώνυχα ἀρπαχτικοῦ· μεμβράνη νηκτικοῦ ἀνάμεσα στὰ δάχτυλα· ἡ ράχη καμπύλη αἰλουροειδοῦς· φίδι λεπιδατὸ ἢ οὐρὰ τοῦ σφαδάζει· δυὸ στάλες ἀπὸ τὰ μάτια τῆς ξύπνησαν τὸν ἄγνωστο καβαλλάρη· ἀποκοιμήθηκε στὰ γόνατά τῆς ἀποσταμένος. Ἁγιογράφος νὰ εἰκόνιζα τὸν Ἀη Γιώργη ἀναβάτη στὸν Πήγασο νὰ σώζη τὴν Ἀνδρομέδα· ἡ ἀγωνία τῆς Ἀνδρομέδας νὰ ἐντείνεται· σπάζει τὸς κρίκους πού τὴν κρατοῦν προσδεμένη στὸ βράχο· τὸ τέρας, πέτρινο αἶνιγμα, Σφίγγα, ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ ἄμμου· μὲ τὸ πλήγμα τοῦ δόρατος ἀνοίγει ὁ λίθος, παφλασμὸς ἀπὸ τὴ Μάννα τοῦ ποταμοῦ· διέρρηξε πέτραν καὶ ἐρρήσαν ὕδατα. «Εἶναι ἀνεμόμυλοι, ἀφέντη, ἀνεμόμυλοι!...» φωνάζει, ἀναβάτης στὸ γαῖδουράκι του, ὁ Σάντζο-Πάνθας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ

ΜΙΣΟΪΠΝΙ

*Σὰ φουσάη, Μπέρα, σὰ φουσάη τ' ἀγέρι
τοῦ καλοκαιριοῦ,
κι' ἔρχεσαι καὶ στέκεις πάντα μὲς σὸν Ἰσκιο
τοῦ παραθυριοῦ,
στάζει ἢ ἐλπίδα—κόμπος λάδι—στὴν καντήλα
τοῦ διαλογισμοῦ,
καὶ τὴν ἕπαρξή μου ζώνει ἢ ἀνατριχίλα
τοῦ δραματισμοῦ.
Εἶσαι σὺ, Μπέρα; ... Σ' ἔφερε ἢ γαλήνη
τοῦ μεσημεριοῦ; ...
Ποιὰ τὰ βλέφαρά σου θλίψη ἔχει βαρύνει,
ποιοῦ καῦμοῦ πικροῦ;
Εἶμ' ἐντυχιομένη, καὶ γελῶ σὰ μέρα
ρόδινη Ἀπριλιοῦ.
Γέλασέ μου, γνέφε μου... Εἶσαι σὺ ἢ Μπέρα
τοῦ καλοῦ καιροῦ;
Κι' ἂν σὲ φέρνῃ ὁ πόθος μὲ τ' ἀγέρι πρῶμο
τοῦ καλοκαιριοῦ,
ἄχ!.. γιατί διαλυθεῖσαι σὸν ἀχνὸς σὸ ἀσπμο—
φῶς τοῦ φεγγαριοῦ;*

ΑΙΜΙΛΙΑ ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗ

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

«Σὰν πληρωμὴ εἶν' ὁ πόνος μας καὶ σὰ βρετῆκι
Τῆς ἀρμονίας μᾶς σφράγισεν ἢ χρυσῆ βοῦλλα,
Ἐνῶ μᾶς ἔγγιζει ὁ Χάρος, μᾶς θεριεύει ἢ Νίκη,
Τρέμομε, χαίρε, τοῦ ρυθμοῦ ἱερῆ τρεμοῦλα!

Τὸ χάσμα τῆς πληγῆς γίνεται συντριβάνι.»

Κ. ΠΑΛΑΜΑ (Φοινικιά)

Ἐξαιρετικὴ σημασία ἔχει, νομίζω, στὶς ἡμέρες μας ὁ κατα-
τοπισμὸς στὸ νόημα καὶ τὶς σχέσεις τῶν ἐννοιῶν Συντήρηση-Δη-
μιουργία. Μᾶς μιλοῦν διαρκῶς γιὰ τὴν κρίση ποῦ δέρνει τὴν
ἀνθρωπότητα σήμερα. Καὶ πιστοὶ στὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τὸ
περιγραφικὰ ἐξωτερικὸ, δείχνουν καὶ ἀναλύουν μόνο τὶς διά-
φορες ὄψεις καὶ τὰ φαινόμενά της τὰ ἐξωτερικά. Πιστεύουν
ἔτσι ὅτι ἐξαντλοῦν τὸ θέμα; Φοβοῦνται νὰ προχωρήσουν στὴν
ἀναζήτηση τῆς αἰτίας, τῆς οὐσίας τῶν φαινομένων, ἐπέκεινα
τῶν ὄλικῶν ὄρων καὶ μορφῶν γιὰ νὰ μὴν τοὺς ποῦν μεταφυ-
σικούς; Μπορεῖ καὶ τὰ δυό. Ὁ ἱστορικὸς ὁμῶς τοῦ μέλλοντος
μόνο κατάπληξη θὰ δοκιμάσῃ μπροστὰ στὸ πείσμα τῶν σημε-
ρινῶν ἐρευνητῶν νὰ μὴ θέλουν νὰ καταλάβουν, ὅτι ἡ ἀνθρω-
πολογία καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ μᾶς προσφέρουν
στηρίζεται συχνὰ σὲ μιὰ χονδροειδῆ μεταφυσικὴ. Ὅτι δογμα-
τίζουν ἀφόρητα, ἐνῶ πιστεύουν ὅτι κάνουν καθαρὴ ἐπιστήμη,
αἰχμάλωτοι τῆς γνώσεως, ποῦ στενεύει μὲ τὴ βεβαιότητά της
τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα καὶ ἀρνητὲς τοῦ φιλοσοφικοῦ στο-
χασμοῦ, ποῦ λυτρώνει μὲ τὸ βαθύτερο «έτασμό» τῶν ὄντων.

Βαρύτατο προβάλλει γι' αὐτὸ σήμερα τὸ χρέος τῆς Φιλοσο-
φίας. Μόνο αὐτὴ μπορεῖ ὀρθὰ νὰ χειραγωγῆσῃ τὸν παραστρα-
τημένον ἀνθρώπο στὴν ἀνακάλυψη τῆς βαθύτερης αἰτίας, τῆς
οὐσίας τῶν κρίσεων ποῦ τὸν δέρνουν. Ἔχει κιόλας εἰπωθεῖ
πολλὲς φορές, ὅτι ἡ κρίσις εἶναι κυρίως ἠθικὴ καὶ πνευμα-
τικὴ. Πηγὴ της ἢ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀναρχία. Περιμένομε

δμως άκόμη, και ποιός ξέρει για πόσον καιρό, τη φιλοσοφική εκείνη σύνθεση, που με ανάγλυφη μορφή και με συστηματική πορεία θα μάς οδηγοϋσε στα άδυτα του λυτρωμοϋ. Ήθική και πνευματική άναρχία. Περίεργο! 'Ο άνθρωπος της εποχής μας ξέρει να τιθασσεϋη τα φυσικά φαινόμενα με το να άνακαλύπτει τους νόμους, που τα διέπουν και να υποτάσσεται σ' αυτούς. Ξέρει να τα έκμεταλλεύεται και να τα βάζει σε πειθαρχία. Στραμμένος όμως έπίμονα προς τα έξω ξέχασε τον έαυτό του. Και όταν στρέφεται σ' αυτόν, έπειδή έρχεται άπ' έξω τον βλέπει κι' αυτόν μονάχα ή κυρίως σά φυσικό όν, και τον μετράει με τους χοντροκομμένους φυσικούς νόμους. Τόν βλέπει σαν άνόργανο όν, σά φυτό, ή σά ζωο, άκόμη και όταν αντικρούζει την πνευματική του οϋσία, γιατί έτσι είναι μαθημένος να έρευνά. Άπαράλλακτα όπως σε άλλους καιρούς, έπειδη ό στοχαστής ξεκινούσεν άπό τον έαυτό του και μόνο, μετροϋσε με τα δικά του άχνάρια και τον κόσμο του «οϋκ έγώ» και χάριζε και σε κείνον ό,τι εύρισκε μέσα του. Άντίθετος στον άνθρωποκεντρισμό ή έγωκεντρισμό στέκεται σήμερα ό «οϋκεγωκεντρισμός», παρ' όλο τον άγώνα της ψυχολογίας να λυτρωθί άπό τα δεσμά των φυσικών και βιολογικών έπιστημών, και να άποκτήσει την ιδιοτυπία της, παρ' όλες τις άξιολογικές μελέτες του πολιτισμοϋ και γενικά των δημιουργημάτων του πνεύματος. Τα θέματα αυτά τα βλέπεις εύκολα να γίνονται «οϋκ έγώ» στα χέρια των έρευνητών. Γιατί είναι μονάχα θέματα προς μελέτην, στέκονται μονάχα σά σκοποί και δέν ύψώνονται σε πηγές ζωής, σε άφειτηρίες για νέους πνευματικούς δρόμους. Έτσι τη ζωή μας τη δεσπόζει και τη διέπει σήμερα το οϋκ έγώ, ό κόσμος των άντικειμένων, έτσι λείπει άπό την εποχή μας ένας βαθύτερος πνευματικός σκοπός, μιá δικαίωση των διαβημάτων μας, γιατί τη ζωή μας τη βλέπομε μόνο στις λογής φαινόμενολογικές έκδηλώσεις της, σαν «οϋκ έγώ», έξωτερικά και όχι έσωτερικά. Κι' όπως ή φύση του έγωκεντρικοϋ ανθρώπου άτίθασση και άναρχική ήταν γιατί τα άχνάρια που ό άνθρωπος έπρόβαλλεν έπάνω της άπό τον έαυτό του δε μπορούσαν να τη δεσμεϋσουν, έτσι και ό κόσμος του πνεύματος του οϋκεγωκεντρικοϋ ανθρώπου είναι άναρχικός· γιατί τα άχνάρια που του 'φέρνει άπέξω δέν του ταιριάζουν. Γι' αυτό ό άνθρωπος σήμερα ένω σέβεται και άναγνωρίζει τους φυσικούς νόμους δε

βλέπει τα χάσματα και την άναρχία του έαυτοϋ του ως πνευματικοϋ όντος. Κολλημένος στην τυπική λογική δέν προχωρεί ως την οϋσιαστική λογική του πνευματικοϋ του είναι. Για όλα αυτά μιá έρευνα άπάνω στις έννοιες Συντήρηση-Δημιουργία, μαζί με τα στοιχεία της πνευματικής άναρχίας του καιροϋ μας, που θα έδειχνε, θα προετοίμαζεν ίσως, την ίδια ώρα, όρθώτερη άντιμετώπιση του βασικοϋ προβλήματος, που κρύβουν οι έννοιες αυτές.

II.

Συντήρηση-Δημιουργία. Είναι άραγε ζευγοσ άντιθετικό; 'Από ώρισμένη άποψη και ίσαμε ένα σημείο, ναί. "Αν όμως ή πρώτη αυτή τυπική λογική διάκριση μάς κάμη να χωρίσωμε άπόλυτα τις δύο αυτές έννοιες, άντι να σταθί γεφύρι για να περάσωμε άπό τη μιá στην άλλη, και να βρούμε κάτω άπό την κάθε μιá και τις δυό, τότε, θύματα της σχολαστικής τυπικής λογικής, μάταια θα άναζητοϋμε την άλήθεια. Μιá τέτοια τυπική λογική διάκριση που, όπως όλες οι όμοίες της, έπιβάλλεται συχνά σαν όντολογική διάκριση, άντι έρευνητών και στοχαστών θα μάς μεταβάλλη σε κομματάρχες της άλήθειας. Άναγκαστικά ή ριζική και άπόλυτη διάκριση θα μάς φέρση σε έκλογή και τότε, κρατώντας στα χέρια μας το ένα, όποιο μέρος, του ζεύγους, θα νομίζομε πως έχομε την άλήθεια, ένφ θα κρατοϋμε άπλως ένα τυπικό λογικό σχήμα. Το είναι θα έχη γλυστρήσει άπό τα δάκτυλά μας χωρίς να το πάρωμε είδηση και χωρίς να άφήση κανένα ίχνος.

Ρόλος του στοχαστοϋ, και μάλιστα στην εποχή μας, που σκέπτεται με άντιθετικά σχήματα και στο στοχασμό της δίνει κατ' έξοχήν σχολαστικό χαρακτήρα, να ζητήση κυρίως αυτό το είναι. Να περάση άπό την τυπική στην οϋσιαστική λογική. Το δρόμο μάς τον έδειξαν οι άρχαίοι. "Όταν ό 'Ηράκλειτος έλεγε πως το θερμό είναι συνέχεια του ψυχροϋ σ' αυτό το δρόμο ήθελε να μάς οδηγήση. Να τραβήξωμε άπό τις πρώτες διαπιστώσεις που κάνομε, τα «πρώτα προς ήμάς» που, όπως είπε τόσο σοφά ό 'Αριστοτέλης είναι τα «έσχατα προς την φύσιν», να τραβήξωμε προς τα πρώτα «προς την φύσιν». Μόνο μιá τέτοια πορεία θα μάς οδηγήση στη λύση των άντιθέσεων και άντινομιών, θα μάς έπιτρέψη να συλλάβωμε το είναι στη συνθετική του πληρότητα, θα μάς δείξη πόσο ή τυπική λογική

είναι μονάχα ένα πρώτο ὄργανο γιά νά σχηματοποιήσωμε τίς πρώτες διαπιστώσεις μας, κυρίως, πρακτικό ὄργανο σκέψεως, καί ὅτι πρέπει νά τήν ὑπερβοῦμε, νά λυτρωθοῦμε ἀπ' αὐτήν γιά νά μπορέσωμε νά μποῦμε σέ ἕνα βαθύτερο ἀντίκρουσμα τῶν ὄντων. "Ὅ,τι ἡ τυπική λογική χωρίζει, πρέπει στοχαστικά νά δοῦμε μήπως, ἡ διαλεκτική σέ μιᾶ ἀνώτερη σύνθεση τὸ ἐνώνει, τὸ συμφιλιώνει. Θαυμαστό παράδειγμα γιά κάθε τέτοια προσπάθεια στέκεται ὁ Σοφιστής τοῦ Πλάτωνος, ἔργο τῆς μεγάλης ὀριμότητος τοῦ πλατωνικοῦ στοχασμοῦ στό ὅποιο ἀντιμετωπίζεται ἀνάλογο πρόβλημα, στή γενικώτατη μορφή του.

III.

"Ὑστερα ἀπό τίς μεθοδολογικές αὐτές παρατηρήσεις μᾶς περιμένει ἡ ἀνάλυση τῶν δύο ἐνοιῶν.

Α'.) Συντήρηση.— "Ὅ,τι ὀνομάζομε ἀνθρώπινη ἐνεργητικότητα, θά μπορούσε σέ μιᾶ ἔσχατη ἀνάλυση, νά δειχθῆ, ὅτι ἀποτελεῖται ἀπό ἕνα πλέγμα στοιχείων, πού ἀπεργάζονται εἴτε τῆ διατήρηση, εἴτε τῆ μεταβολή. Κι' εἶναι φανερό πῶς ἡ συντήρηση ἀγκαλιάζει τὰ στοιχεῖα, πού ἀπεργάζονται τῆ διατήρηση, ἐνῶ ἡ δημιουργία τὰ στοιχεῖα πού φέρνουν τῆ μεταβολή. Γιατί τί ἄλλο ὀνομάζομε συντήρηση παρά τήν προσπάθεια νά συγκρατήσωμε ἐκεῖνο πού θέλει νά φύγη; Καί τί ἄλλο δημιουργία, παρά τήν προσπάθεια νά ἀντικαταστήσωμε ἐκεῖνο πού ἔχομε μέ κάτι νέο, ἢ νά τοῦ δώσωμε νέα μορφή; Κι' εἶναι αὐτά τὰ δύο κινήματα γενικά, πού κάνουν τῆ ζωῆ καί στή βιολογική καί στήν πνευματική τῆς μορφή νά εἶναι σέ κάθε στιγμή ἡ ἴδια μέ τὸν ἑαυτὸ τῆς καί πάλι νά μὴν εἶναι. Νά εἶναι ἡ ἴδια μέ τὸν ἑαυτὸ τῆς γιὰτί μέσα στό σήμερα μπορούμε νά ἀναγνωρίζομε τὸ χτές, ἢ καλύτερα γιὰτί τὸ σήμερα τὸ ἀναγνωρίζομε ἐπειδὴ μέσα του ἔχει τὸ χτές. Καί πάλι νά μὴν εἶναι ἡ ἴδια μέ τὸν ἑαυτὸ τῆς, γιὰτί τὸ σήμερα ἔχει καί κάτι, λίγο ἢ πολὺ, διαφορετικό ἀπὸ τὸ χτές. "Ὅ,τι νέο ἔρχεται, βρίσκει κάτι στό ὅποιο ν' ἀκουμπήσῃ, ἔρχεται νά προστεθῆ σέ κάτι. Τὰ φύλλα ἐκφύονται ἀπὸ τὸ βλαστό, τοῦτος ἀπὸ τὸν κορμὸ καί αὐτὸς πάλι ἀπὸ τῆ ρίζα. Τὸ κάθε τι βρίσκει ἕνα status quo ante στό ὅποιο ἔρχεται νά προστεθῆ. Ἀκόμη καλύτερα, τὸ νέο βγαίνει ἀπὸ ἕνα status quo ante. Χωρὶς αὐτὸ ἀδύνατη καί ἀκατανόητη ἡ ὑπαρξή του. Αὐτὸ τὸ βλέπομε καθαρὰ στὰ φαινόμενα τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου, σ' αὐτὸ πού ὀνομάζομε ἐξέλιξη του καί πού δὲν εἶναι

τίποτε ἄλλο παρά μιᾶ μεταβολή σέ κείνο πού ὑπῆρχε. Νέα μορφή σέ ὅ,τι ὑπῆρχε χτές καί πού γίνεται διότι ὑπῆρχε τὸ χτές. Παραστατικώτατα διατύπωναν τῆ σκέψη αὐτῆ οἱ Στωϊκοὶ λέγοντας, πῶς τὸ δένδρο ὀλόκληρο βρίσκεται μέσα στό σπέρμα του. Τὸ ἴδιο νόημα θά δώσωμεν ἄραγε καί σ' αὐτὸ πού ὀνομάζομε παράδοση στήν πνευματικὴ ἐνεργητικότητα καί τῆ δράση γενικά τοῦ ἀνθρώπου; Ἐδῶ χρειάζεται πολλή προσοχή. "Ὁ καί αὐτῆ ἡ ζωῆ τοῦ ἀνθρώπου προσδιορίζεται ὅπως ἡ ὀργανική του ζωῆ ἀπὸ ἀντιδράσεις καί ἐπιδράσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ καί ἐσωτερικοῦ περιβάλλοντός του, μηχανικές, χημικές, φυσιο-λογικές, τότε φυσικά ἴδιο νόημα θά δίναμε καί στήν παράδοση αὐτῆ. Ὑπάρχει ὁμως μιᾶ βασικὴ διαφορὰ. Κάτι συμβαίνει στήν πλευρὰ αὐτῆ πού δὲ μπορούμε νά τὸ ἀγνοήσωμε. Τίποτε δὲ μᾶς πείθει πῶς, ἀκόμη καί τὰ ἀνώτερα ζῶα, ὅπως ὁ σκύλος καί ὁ ἵππος, ἔχουν αἴσθησι τῆς μεταβολῆς των, ὅτι δέχονται τὸ σήμερα σὰν κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ χτές. Ὁ ἄνθρωπος ὀχι μόνον ἔχει βαθύτατη αἴσθησι αὐτῆς τῆς μεταβολῆς, ἀλλὰ πιστεύει, κι' ἄς μὴν εἶναι πάντα, ὅτι εἶναι ὁ κύριος ἐνσυνείδητος συντελεστής καί δημιουργὸς τῆς. "Ὅτι βέβαια καί ἡ συνείδητῆ ζωῆ τοῦ ἀνθρώπου προσδιορίζεται ὡς ἕνα σημεῖο, πού δὲ θά μπορούμε ἴσως ποτὲ νά τὸ διαγράψωμε μέ ἀκρίβεια, μεγάλο ὁμως πάντα, ἀπὸ ἀντιδράσεις καί ἐπιδράσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ καί ἐσωτερικοῦ περιβάλλοντός του, εἶνε σωστό. "Ὅτι ὁμοίως ὁ προσδιορισμὸς αὐτὸς δὲ γίνεται μέ ὅποιο τρόπο καί στὸν ὀργανικὸ κόσμον καί ὅτι ὑπάρχει μιᾶ συνείδησι πού δέχεται, ἢ ἀποκρούει, εἶναι καί αὐτὸ βαθύτατα ὀρθόν. Ἄλλὰ τότε τί κοινὸ ἔχουν οἱ δύο αὐτὲς παραδόσεις, τῆς ὀργανικῆς καί τῆς ἐνσυνείδητης ζωῆς; Ἐχουν τοῦτο τὸ οὐσιώδες. Καί στίς δύο τὸ νέο ἔρχεται νά προστεθῆ σέ ἕνα status quo ante. Ὅμως σέ μιᾶ τελευταία ἀνάλυση τῆς ὀργανικῆς ζωῆς, ἂν ἦταν δυνατῆ, πιστεύομε, ἢ μάλλον ἐπιτρέπεται νά πιστεύομε, ἔχοντας ὑπ' ὄψει μας τῆ φύσι τῆς, ὅτι θά βρῖσκαμε ἴσως, πῶς τὸ νέο πού προστίθεται κάθε φορά, εἶναι ἕνας ἀναγκαστικὸς «τόκος» τῶν ἀντιδράσεων καί ἐπιδράσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ καί ἐσωτερικοῦ περιβάλλοντος. Ἄλλὰ καμμιά ἀνάλυση δὲν μπορεῖ νά μᾶς δείξῃ, ὅτι μέσα στή μεσαιωνικὴ παράδοση κρυβότανε ἀναγκαστικὰ ὁ Γοτθικὸς π. χ. ρυθμὸς. Στάθηκε μονάχα γι' αὐτὸν ἕνα status quo ante. Ὁ «τόκος» ἐδῶ δὲν προσδιορίζεται ἀναγκαστικὰ καί μόνον

από τις λογής επιδράσεις και αντιδράσεις του έξωτερικού και έσωτερικού περιβάλλοντος, αλλά και από μιὰ συνείδηση που δέχεται ή αποκρούει κατά ένα τρόπο ιδιότυπα ελεύθερο. Γιαυτό ενώ εκ των υστέρων μπορούμε να αποτολμούμε μιὰ έρμηνεία του ιστορικού γίνεσθαι, καμμιά προδιαγραφή του μέλλοντος δέν μπορεί να έχει έπιστημονική θεμελίωση. "Όλες οι απόπειρες που έγιναν, όσο κι' αν προσπαθοῦν να παρουσιαστοῦν με τό κύρος τής έπιστήμης, δέν είναι παρά λογής προφητείες. 'Ο άνθρωπος είναι δημιουργός του μέλλοντός του, ένας δημιουργός ιδιότυπα ελεύθερος. Τό μέλλον του τό δημιουργεί με τους σκοπούς τά ιδανικά και τά σχέδια για άτομική και όμαδική δράση, όχι με ένα αίτιοκρατικό προκαθορισμό, με μιὰ έπιστημονική προδιαγραφή.

Η έπιστήμη ποτέ δέ θα προδιαγράψει τό μέλλον, μπορεί μονάχα να σταθί συντελεστής δημιουργίας του, όταν τά κηρύγματα της μεταβληθοῦν μέσα σέ συνειδήσεις σέ κίνητρα δράσεως, σέ σκοπούς και ιδανικά και σχέδια, όποτε προκαθορίζουν κατά ένα τρόπο ελεύθερο, όχι αναγκαστικό, τή δράση άτόμων και κοινωνιών. "Έτσι οι Γερμανοί θεωρητικοί του πολέμου, που πιστεύουν, ότι απέδειξαν, πώς ό πόλεμος είναι μιὰ βασική βιολογική ανάγκη και ή εύγενέστηρη και ύψηλότερη έκδήλωση τής ψυχικότητας μιᾶς φυλής, γίνονται συντελεστές τής δημιουργίας του Γερμανικού μέλλοντος από τή στιγμή, που οι ιδέες τους μεταβάλλονται σέ κίνητρα και ιδανικά του λαού των. Κατά τόν ίδιο τρόπο μπορεί να ενεργήση με τήν άκτινοβολία του και κάθε άλλο πνευματικό κίνημα και πράξη. "Έτσι ό προκαθορισμός του μέλλοντος, είναι προκαθορισμός ελεύθερος. Γιατί κάθε άνθρωπος κανονίζει τή δράση του άπάνω σέ ό,τι νομίζει όρθό και δίκαιο. Μπορεί βέβαια οι ιδέες του αυτές να είναι σέ μεγάλο σημείο δημιουργήματα, όχι ελεύθερης ενεργητικότητας του πνεύματός του, αλλά βιολογικών έξωτερικών και άλλων κοινωνικών επιδράσεων. "Όμως, όσο ανεβαίνομε στήν πνευματική ιεραρχία των ανθρώπων, βρίσκομε έργα βγαλμένα από άπόλυτη σχεδόν ελεύθερη ενεργητικότητα του πνεύματος. "Απαντήσεις σέ έρωτήματα που θέτει ό νοός στή συνείδηση τή θεωρητική, είτε τήν πρακτική. Κι' είναι αυτά τά έργα και αυτές οι άπαντήσεις, που δημιουργοῦν κυρίως τό μέλλον ως κίνητρα, μέσα στή συνείδηση των λαών σέ όποια ελεύθερη δράση των.

(Έχει συνέχεια)

ΠΟΛΥΒΙΟΣ

Ανάμεσα στους χίλιους όμήρους 'Αχαιούς που μεταφέρθηκαν στή Ρώμη τό 167 ως ύποπτοι για τή φιλομακεδονική πολιτική τους τήν έπαύριο τής μάχης τής Πύδνας ήταν—είρωνεία τής τύχης—ένας "Έλληνας άπ' τή Μεγαλούπολη που έγινε ύστερα ό μεγαλύτερος ιστορικός τής Ρώμης στήν άρχαιότητα. "Ισως να μη μπορούσε να γίνει τέτοιος χωρίς τό σκληρό μάθημα τής έξορίας. Τά δεκαεπτά χρόνια τής παραμονής του στή Ρώμη του έδωκαν καιρό να παρακολουθήσει από κοντά τή ρωμαϊκή διοίκηση και τή λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών. Ανακάλυψε τότε τις βαθιές αιτίες τής έπιτυχίας τής Ρώμης που του φαινόταν άναγκαία και μοιραία, και θέλησε να τή φανερώσει στους συμπολίτες του.

Ο Πολύβιος δέν ήταν πολύ μεγαλύτερος από σαράντα χρόνων, όταν ή τύχη τόν έφερε στή Ρώμη για να του αναθέσει τό έργο του μεσάζοντα μεταξύ του Έλληνισμού και αύτης. Η Έλλάδα άπ' τήν όποία προερχότανε, ήταν ή όμοσπονδιακή Έλλάδα των έλληνιστικών χρόνων, που τήν έξουσίαζε ή αντίθεση μεταξύ τής Αιτωλικής και 'Αχαϊκής συμπολιτείας. Καινούργιοι λαοί άνέβηκαν στή ροή τής ιστορίας. Οι ήγεμονίες των Άθηνών και τής Σπάρτης είναι άναμνήσεις σχολικές. Η Άθήνα ζει στή σκιά του μεγαλείου της. Η Σπάρτη είναι θέατρο περιέργων κοινωνικών πειραματισμών και είναι τώρα ή 'Αχαϊκή Συμπολιτεία που επιδιώκει τήν κυριαρχία τής Πελοποννήσου. Και όλόκληρη ή Έλλάδα είναι ζώνη έπιρροής που τή διαμφισβητοῦν μεταξύ τους τά έλληνιστικά βασίλεια, που ίδρυσε ό Μέγας Άλέξανδρος, ή Αίγυπτος των Πτολεμαίων, ή Συρία των Σελευκιδών, ή Μακεδονία των Αντιγονιδών. Συνηθέστερα ύπερισχέει ή γειτονική Μακεδονία. Η άσταθής ίσορροπία του κόσμου των έλληνιστικών χρόνων ταραχθηκε ένα διάστημα άπ τήν άπειλητική σκιά τής Ρώμης. Μετά τήν έπιτυχία του δευτε-

ρου Καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Ρώμη κανονίζει τοὺς παλιούς λογαριασμούς της μετὰ τὴν Μακεδονία (197). ταπεινώνει τὸν Ἀντίοχο τὸ μέγα (190), σέρνει αἰχμάλωτο στὴν Ἰταλία τὸν τελευταῖο βασιλέα τῆς Μακεδονίας (168).

Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια τὰ γεμάτα γεγονότα παρέρχεται ἡ νεότης καὶ ἡ πρώτη ὄριμότης τοῦ Πολύβιου. Αὐτὸς μολαταῦτα δὲ στάθηκε ἕνας ἀπλὸς θεατὴς τῶν γεγονότων. Ἡ οἰκογενειακὴ του παράδοση καὶ ὁ χαρακτήρας του τὸν ἔκαναν πολιτικό. Ὁ πατέρας του Λυκόρτας φίλος τοῦ Φιλοποίμενος ὑπῆρξε πολλὰς φορές ἄρχοντας τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Στὸ πατρικὸ σπῆτι στὴ Μεγαλόπολη ὁ νεαρὸς Ἀρκὰς ἔπρεπε ν' ἀναπνέει τὴν πολιτικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς συμπολιτείας, νὰ θαυμάζει τοὺς μαχητὰς, νὰ ξεχωρίζει τὰ ἰδανικά. Αὐτὴ ἡ ἀγωγή διαμόρφωσε τὸ χαρακτήρα του, ὥρισε τὴ μοῖρα του. Τὸ 183, ἦταν νεώτερος ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν, (γεννήθηκε φαίνεται κατὰ τὸ 205 π. Χ. περίπου) εἶχε τὴν τιμὴ νὰ προΐσταται στὴ μεταφορὰ ἀπὸ τὴ Μεσσηνίαν στὴ Μεγαλόπολη τῆς ὑδρίας ποῦ περιεῖχε τὴν σποδὸν τοῦ Φιλοποίμενος. Καὶ τὸ 180, ἂν καὶ δὲν εἶχε ἀκόμα τὴν νόμιμη ἡλικία, τὸν ὑπέδειξαν νὰ λάβει μέρος μαζί μετὰ τὸν πατέρα του σὲ μιὰ πρεσβεία ποῦ θὰ ἐπισκεπτόταν στὴν Ἀλεξάνδρεια τὸν Πτολεμαῖο τὸν Ἐπιφανῆ. Τὴν ἀκόλουθη δεκαετία ἀναμίχθηκε πρὸς πολὺ ἐνεργὰ στὴν πολιτικὴ καὶ τίς στρατιωτικὰς ὑποθέσεις τῆς Συμπολιτείας. Τὸ 169—68 τὸν βρῖσκουμε ἔτι παρῆγο (δεύτερος βαθμὸς ἄρχοντας τῆς Συνομοσπονδίας) ἐνῶ στρατηγὸς ἦταν ὁ Ἀρκῶν. Ἦταν μιὰ κρίσιμη στιγμή γιὰ τὴ Συμπολιτεία ποῦ ἔπρεπε νὰ πολιτευεῖται μετὰ δεξιότητα ἀπέναντι στὴ Ρώμη καὶ τὴ Μακεδονία ποῦ βρισκόταν πάλι σὲ πόλεμο. Οἱ πατριῶτες Ἀχαιοί, ποῦ κοίταζαν πρὸ παντὸς νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ Κράτους των, θὰ χαιρετοῦσαν ἴσως θεληματικὰ μιὰ νίκη παρὰ νὰ δεχτοῦν ὡς ἀντιτάθμισμα τὴ ρωμαϊκὴ ἐπιρροή. Προτίμησαν μάλιστα νὰ μὴν ὑποχρεωθοῦν στὰ ἀσθενέστερα κράτη περιμένοντας τὰ γεγονότα, πολιτικὰ πολλὰς φορές. Ὑστερα ἀπὸ τίς πρῶτες ρωμαϊκὰς ἐπιτυχίας βρῆκαν σκόπιμο νὰ ἐπέμβουν. Ὁ ἴδιος ὁ Πολύβιος πῆγε τὸ 169 στὴ Θεσσαλία γιὰ νὰ προσφέρει στὸ ρωμαῖο ὕπατο Μάρκο Φίλιππο ποῦ πολεμοῦσε κατὰ τοῦ Περσέ-

ως τὴ συνδρομὴ τῆς Συμπολιτείας. Ἡ προσφορὰ εὐγενικὰ δὲν ἔγινε δεκτὴ γιὰ νὰ μὴ δώσουν στοὺς Ἀχαιοὺς τὰ ἔξοδα τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος. Ὅταν ὕστερα, μετὰ τὴν Πύδνα, μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ δέκα συγκλητικούς ἦρθε νὰ ρυθμίσει τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδας παρουσιάστηκε καὶ γιὰ τὴ Συμπολιτεία ἡ στιγμή νὰ λογαριαστεῖ μετὰ τὴ Ρώμη. Τὰ φιλορωμαϊκὰ στοιχεῖα τῆς Ἀχαΐας γιὰ νὰ κυβερνήσουν ἀνενόχλητα μετὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς Ρώμης κατηγόρησαν τοὺς πολιτικούς των ἀντιπάλους καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὥστε χίλιοι ὀνομαστοὶ Ἀχαιοὶ νὰ κληθοῦν στὴ Ρώμη γιὰ ν' ἀπόλογηθοῦν ἐπειδὴ εὐνόησαν τὴ Μακεδονία. Φυσικὰ ἡ δίκη δὲν ἔγινε ποτέ. Ἡ ρωμαϊκὴ σύγκλητος, ἂν καὶ πολλὰς φορές ἐπερωτήθηκε, ἔκρινε ἄσκοπη τὴν ἐπιναφορὰ τῶν ἐξορίστων. Ἡ σύγκλητος ἀπὸ συμφῶνου μετὰ τὸν Κάτωννα Τσενσόριο ἀπεφάσισε ὅτι εἶναι ἀδιάφορο ἂν οἱ γέροι ἀχαιοὶ θὰ μεταφερθοῦν στὸν τάφο μετὰ νεκροφόρες ἑλληνικὰς ἢ ρωμαϊκὰς.

Μονάχα τριακόσιοι ἀπὸ τοὺς ἐξορίστους ἀχαιοὺς ἐπέζησαν κατὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ μπόρεσαν νὰ ξαναδοῦν τὴν πατρίδα τους (Παυσανίας, VII, 10, 7-12) ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἀτέλειωτη παραμονὴ στὶς πόλεις τῆς Ἐτρουρίας. Πιὸ τυχερὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁ Πολύβιος ξαναγυρνοῦσε στὴν πατρίδα του ὡς φίλος τῶν Ρωμαίων μετὰ τὴν αἴγλη τῆς προστασίας ποῦ ἐρχόταν ἀπὸ φίλιες ἰσχυρές. Μιὰ ἐξαιρετικὴ τύχη τὸν ἄρπαξε ἀπὸ τὴν κοινὴ μοῖρα. Μετὰ τὴ μεσολάβηση τοῦ Φαβίου καὶ τοῦ Σκηπίωνος τοῦ Αἰμιλιανοῦ ποῦ ἦταν οἱ νεαροὶ γιοὶ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου νικητῆ τῆς Πύδνας μπόρεσε νὰ παραμείνει στὴ Ρώμη (166). Μιὰ φιλία στηριγμένη στὴ συμπάθεια καὶ στὴν κατανόηση τὸν ἔνωσε μετὰ τὸν μικρότερο ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀδελφούς, ποῦ τὸν κάλεσαν στὸν οἶκο τῶν Κορνηλίων γιὰ νὰ συνεχίσει, ὡς θετὸς κληρονόμος, τὴ δόξα τοῦ μεγάλου Σκηπίωνος. Καὶ ἐπεφύλαξε στὸν Ἑλληνα Πολύβιο ἡ παράξενη τύχη νὰ εἶναι παιδαγωγὸς τοῦ Ἀφρικανοῦ τοῦ μικροτέρου τοῦ καταστροφέα τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Νουμαντίας. Ἡ προνομιούχος αὐτὴ θέσις στὴ ρωμαϊκὴ κοινωνία ἐπέτρεψε στὸν Ἑλληνα ἐξόριστο νὰ παρακολουθήσει σὰν ἀπὸ ἕνα ἰδεῶδες παρατηρητήριον τὸν ἐσωτερικὸ μνηχανισμό τοῦ ρωμαϊκοῦ Κράτους, νὰ ἔλθει σὲ ἐπαφὴ μετὰ τὴ ζων-

τανή παράδοση της συγκλητικής ευγένειας, που είχε δημιουργήσει την Αυτοκρατορία.

Ο Πολύβιος δεν ήταν από καταγωγή φίλος των Ρωμαίων. Καλός πατριώτης Ἀχαιός είχε αγωνιστεί για την ελευθερία και την ανεξαρτησία της Πελοποννήσου. Ἡ βία ἐπαφή του με την ρωμαϊκή πραγματικότητα θάπρεπε να δημιουργήσει μιὰ κρίση στην ψυχή του. Μὰ αὐτὸς ἦταν μιὰ διάνοια φωτεινὴ καὶ ἐρευνητικὴ, ἀνοιχτὴ σ' ὅλα τὰ διδάγματα τῆς πραγματικότητας, διατεθειμένος νὰ θυσιάσει στὴν ψυχρὴ λογικὴ τὰ πιὸ ἀγαπητὰ ἰδεώδη. Ὁ φιλόσοφος πού ὑπῆρχε μέσα του κυριάρχησε πάνω στὸν πολιτικὸ ἄνδρα καὶ τὸν πατριώτη. Τὸ φαινόμενο τῆς Μεσογειακῆς ἐνότητας, πού πραγματοποιήθηκε ἡ Ρώμη σὲ πενήντα περίπου χρόνια, τὸν ἐμάγεψε. Ὁλιβερὸ ὄταν πρόκειται γιὰ ἕναν Ἕλληνα μὰ τὸ πρόβλημα ἦταν ἐνδιαφέρον καὶ ἀξίζει νὰ μελετηθεῖ. Ἴσως τοῦ φάνηκε ὅτι ἡ αἰτιολογία τοῦ ὀλιβερὸ συμβάντος ἐμετρίαζε τὸν πόνο του. Ἡ ἀνάλυση τῶν αἰτίων τὸν ἔπειθε γιὰ τὸ ἀναπόφευκτο τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Ὁ στωϊκὸς ὤφειλε νὰ παραδοθεῖ στὴν εἰμαρμένη. Ἡ ὀργάνωση τοῦ Κράτους καὶ οἱ πολιτικὲς ἀρετὲς τῶν ρωμαίων ἦταν ἡ τελευταία αἰτία τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ λόγος τῆς ἀνωτερότητας τῆς ἐπὶ τῆς Καρχηδόνας καὶ τῆς μοναρχίας τῆς Ἑλληνιστικῆς ἀνατολῆς. Μὲ ἀπόλυτη καθαρότητα σχηματιζόταν μπροστὰ στὰ μάτια του τὸ μοιραῖο τῆς ἱστορικῆς δίκης πού τὸν εἶχε ὀδηγήσει στὴν αὐτοκρατορία. Ἡ ἐξορία ἀφήρεσε ἀπ' τὴ συμπολιτεία ἕνα μέτριο πολιτικὸ γιὰ νὰ δώσει τὸν πρῶτο μεγάλο ἱστορικὸ στὴ Ρώμη.

Τὸ 149 τὸν κάλεσαν νὰ παρευρεθεῖ στὸ Λιλίβιο γιὰ νὰ λάβει μέρος στὸν τρίτο Καρχηδονικὸ πόλεμο. Τὸ 146 στὸ πλευρὸ τοῦ Σκηπίωνα τοῦ Αἰμιλιανοῦ παρευρισκόνταν στὴν καταστροφή τῆς Καρχηδόνας. Ἀπὸ κεῖ ξαναγύρισε στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ παραστῆ ἐγκαίρως στὸ τραγικὸ τέλος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ νὰ ἐπισκεφεῖ τὰ ἑρείπια τῆς Κορίνθου πού κάπνιζαν ἀκόμα. Ἐργάστηκε ὅσο μποροῦσε γιὰ νὰ κάνει ὑποφερτὴ τὴ θέση τῶν νικημένων Ἀπ' τὴ συγκλητικὴ ἐπιτροπὴ πού

μαζὶ μὲ τὸν ὕπατο Μόμιο φρόντιζε γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς Ἑλλάδος, ὁ Πολύβιος ἐπιφορτίσθηκε νὰ ἐπισκεφεῖ τὶς διάφορες ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Πελοποννήσου γιὰ νὰ ἐπεξηγήσει στοὺς συγχωριανούς του κάθε δυσκολίαν στὴν ἐφαρμογὴ τῶν νέων διατάξεων. Εἰρήνευσε τὶς ψυχές, μάζεψε τιμές, ἀγάλματα καὶ ἐπιγραφὰς σὲ στίχους. Ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδας τὸν ἔπεισε ὅτι καὶ στὴ σημερινὴ ἀπελπιστικὴ κατάσταση τῶν πραγμάτων συνηθίζοντας τοὺς νικημένους στὴ ὑποταγὴ θὰ μποροῦσε νὰ συντελέσει στὴ σωτηρία ὅσων ἀκόμα ἀπ' τὶς παλιές ἐλευθερίες συμβιβάζονταν μὲ τὴ ρωμαϊκὴ εἰρήνη.

Ἀπ' τὴν πολιτικὴ ὀκνηρία ὤφειλε νὰ γυρίσει στὴν παγκόσμια ἱστορία. Τὴν κατανόησε μετὰ τὴν Πύδνα, σὺν ἔκθεσιν τῆς προόδου τῆς μεσογειακῆς ἐνότητος ἀπὸ τὸ 220—168. Στὴ Ρώμη πειὰ μετὰ τοῦ 160 καὶ τοῦ 150 ἔπρεπε νὰ εἶχε γράψει τουλάχιστο τὰ δεκαπέντε πρῶτα βιβλία τῆν «προκατασκευὴ» καὶ τὴν ἱστορία τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου. Ἐτέλειωσε καὶ δημοσίεψε τὸ ἔργο του σὲ 29 ἢ 30 βιβλία σύμφωνα μὲ τὸ ἀρχικὸ σχέδιο. Τὸ 134—133 ἔλαβε μέρος μαζὶ μὲ τὸν Σκηπίωνα Αἰμιλιανὸ στὴν πολιορκία τῆς Νομίδας καὶ εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ γράψει ἕνα βιβλίον, μιὰ μονογραφίαν γιὰ τὸν Νομικὸν πόλεμον. (Κικερ. *ad am* V, 12, 2). Εἶδε τὸ 133 τὸν Τιβέριον Γράκχον δῆμαρχον. Τὸν πρόφτασε τὸ 129 ἡ πληροφορία τοῦ μυστηριώδους θανάτου τοῦ Αἰμιλιανοῦ. Ὁ Ἀρκὰς ἔζησε ἀκόμα πολὺ ὡς μετὰ τὸ 125 καὶ ἀρρώστησε ὕστερα ἀπὸ ἕνα πένσιμον ἀπὸ ἄλογο σὲ ἡλικίαν 82 ἐτῶν, ἀκμαῖος καὶ γεμάτος φυσικὲς καὶ πνευματικὲς δυνάμεις.

Βέβαια δὲν ξέφυγαν ἀπ' τὸν πολιτικὸν φιλόσοφον, κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν του ἀπὸ τὴν Μεγαλοῦπολιν, τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς ἐσωτερικῆς κρίσεως πού εἶχαν ματοκυλίσει τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Δημοκρατίας καὶ ἔφεραν τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ πίστις του πρὸς τὴν «*aeternitas imperii*» κλονίστηκε. Καὶ κάποια σημεῖωση ἀμφιβολίας παρετέθη στὴ συγγραφὴ τῶν πρώτων βιβλίων τῆς καινούργιας ἔκδοσης πού ἐτοίμαζε. Γιατὶ ἐν τῷ μετὰ εἶχε συλλάβει τὸ σχέδιον νὰ κρατήσῃ ὡς τὸ 146 τὴ διήγησιν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνας καὶ τῆς Κορίνθου εἶδε καθαρά ὅτι ἡ ἱστορικὴ πρόοδος τῆς με-

σογειακής ενότιας δὲ σταματοῦσε στὴ μάχη τῆς Πύδνας ἀλλὰ συμπληρωνότανε κατὰ τὸ μοιραῖο ἔτος ποῦ εἶδε τὴ δύση τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ novus-ordo romano.

Ὅταν ὁ θάνατος ἔκλεισε τὴ φιλόπονη μέρα τοῦ Ἀρκάδος οἱ κληρονόμοι τοῦ δημοσίεψαν τὰ σαράντα βιβλία τοῦ ὄλου ἔργου.

Σαράντα βιβλία. Θὰ ἦταν κατὰ μέσο ὄρο 116 σελίδες καθὲ βιβλίου, δηλαδὴ 4640 σελίδες τῶν ἐκδόσεων Teubner. Ὅχι λιγώτεροι ἀπὸ δεκατρεῖς τόμοι ἀπὸ 350 σελίδες ὁ καθένας τῶν ἴδιων ἐκδόσεων. Ἔχουμε ὁλόκληρα τὰ πέντε πρῶτα βιβλία του. Ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔχουμε *excerpta* ὡς 843 σελίδες κειμένου ἐκδόσεως Teubner ποῦ ἀντιστοιχεῖ στὸ ἓν πέμπτο τοῦ ἔργο ποῦ χάθηκε. Γιὰ τὰ βυζαντινὰ *excerpta* τὰ πολυτιμότερα καὶ ἐκτενέστερα ὀφείλονται στὸ ἐνδιαφέρον τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Η΄. (Πορφυρογέννητου) 912—959 μ. Χ. Πρὸς τὴν ἄμηση παράδοση τοῦ κειμένου προστίθεται ἡ ἡγὼ τῆς Πολυβιανῆς διήγησης ἀκολουθούμενη ἀπὸ τὶς ἱστορίες τοῦ Λίβιου (βιβλία XXXI — XLV) καὶ τὶς βιογραφίες τοῦ Πλουτάρχου (ἰδίως σ' ἐκεῖνες τοῦ Φαβίου, Μαρκέλλου, Φλαμινίου, Αἰμιλίου Παύλου, Φοιλοποίμενος).

Γιατὶ τοῦ ἦταν ἀρνητικὴ ἢ ἐνεργὸς πολιτικὴ ὁ Πολύβιος ἐστράφη στὴν ἱστορία, ποῦ γεννήθηκε σ' αὐτὴ σὰ μιὰ πολιτικὴ ὠθηση ἔξω ἀπὸ τὴν φιλολογικὴ παράδοση. Στὰ χέρια τῶν μαθητῶν του τοῦ Ἰσοκράτη Ἐφόρου καὶ Θεόπομπου ἡ ἑλληνικὴ ἱστοριογραφία εἶχε γίνεῖ ἓν *oratorium orus* μιὰ φιλολογικὴ ἄσκηση ποῦ ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὸ συγγραφεὴ ἰκανότητες ρητορικῶ ὕφους. Αὐτὴ τέλειωσε ἔτσι γιὰ νὰ ἐκφυλιστεῖ σ' ἓνα εἶδος μυθιστορηματικῆς ἱστορίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά γεννήθηκε ὁ τύπος τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ γραφείου, τοῦ ποντικοῦ τῆς βιβλιοθήκης. Ὁ Τίμαιος τῆς Ταορμίνας ἔγραψε τὴν ἱστορία πενήντα ἐτῶν χωρὶς νὰ βγεῖ ἀπὸ τὶς βιβλιοθήκες, οὔτε ντρεπόνταν νὰ ὁμολογεῖ τὴν πλήρη ἄγνοια τῆς στρατιωτικῆς τέχνης καὶ τῆς γεωγραφίας (Πολ. XII. 25 h.) Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ὁ Τίμαιος

εἶναι ὁ τύπος τοῦ ἱστορικοῦ ποῦ περισσότερο ἐξώργιζε τὸν Πολύβιο ποῦ ἦρθε στὴν ἱστορία ἀπὸ τὴν πολιτικὴ καὶ τὸν πόλεμο καὶ εἶχε γράψει στὴ γεύτητά του ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα ἐγκώμιο στὸ Φιλοποίμενα καὶ ἓνα βιβλίο τακτικῆς καὶ εἶχε ἐφεύρει ἓνα εἰδικὸ σύστημα ὀπτικοῦ τηλεγράφου. Αὐτὸς εἶχε βέβαια καὶ κάποια μέτρια φιλολογικὴ μόρφωση, ἀλλὰ δὲν ἀντλοῦσε τὶς ἐμπνεύσεις τοῦ ἀπὸ τὴν φιλολογία. Ἐὰν ὁ Πολύβιος εἶχε πρότυπα, δὲν ἀνήκουν αὐτὰ στὴ λογοτεχνικὴ ἱστοριογραφία μὰ ἔξω ἀπὸ αὐτὴ εἰς τοὺς πολιτικούς διανοούμενους καὶ προπαντὸς στὸν τύπο τῶν ἀτομικῶν ἀναμνήσεων ποῦ δόθηκαν χωρὶς φιλολογικὴ ἀξίωση ἀπὸ πολιτικούς καὶ στρατηγούς ὅπως ἦταν τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἀράτου τῆς Σικυῶνος. Ὁ τύπος τῶν ὑπομνημάτων *commentarii* ποῦ ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους στὴν Ἀνάβαση τοῦ Ξενοφῶντος βρῆκε περίφημους μιμητὲς ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο τὸ Λάγο καὶ τὸν Ἰερώνυμο τῆς Γκάρντια μέχρι τοῦ Καίσαρος καὶ τῶν στρατηγῶν του. Συγγραφεῖς ποῦ ἀσχολήθηκαν περισσότερο μὲ πράγματα, παρὰ μὲ λόγια, συνηθισμένοι προτοῦ νὰ γράφουν νὰ δροῦν καὶ νὰ δυσφοροῦν ἀπὸ τὴν λογοκοπία. Τέτοια ἀκόμη ἐξ ἄλλου εἶναι ἡ μορφή τῆς ἱστορίας ποῦ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ ἰδανικά καὶ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Πολύβιου. Ἡ ἱστορία γι' αὐτὸν εἶναι τὸ σχολεῖο τοῦ πολιτικοῦ ἄντρα καὶ τοῦ στρατιώτη. Πρέπει νὰ εἶναι γι' αὐτὸ πρὶν ἀπ' ὅλα μιὰ ἀληθινὴ ἐκθεση τῶν γεγονότων καὶ μιὰ αἰτιολογία τῶν αἰτιῶν των. Αὐτὴ τὴ μορφή τῆς ἱστορίας τὴν ὀνομάζει πραγματικὴ καὶ μπορεῖ τὰ πεῖ κανεὶς πολιτικὴ. Εἶναι χρήσιμη γιὰ τὰ ὅσα λέγει κι' ὄχι γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔρχεται νὰ τὰ πεῖ, γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι μακριὰ ἀπὸ κάθε φραστικὸ θέλητρο καὶ νὰ μὴν ἔχη ἄλλη ἀπασχόληση παρὰ ἐκεῖνη τῆς ἀκρίβειας στὴ διήγηση καὶ τῆς εἰσόδου στὴν ἔρευνα τῶν αἰτιῶν. Αὐτὴ εἶναι λοιπὸν ἡ μοναδικὴ ἀπασχόληση τοῦ Πολύβιου συγγραφεὴ. Διηγέται μὲ ἐπιμέλεια πολλὰς φορὲς λεπτομέρειες χωρὶς νὰ ζωντανεῖ καθόλου. Τὸ πάθος τοῦ Θουκυδίδου τοῦ εἶναι ἔξω.

Μὰ γιὰ τὴ φροντίδα νὰ εἶναι ἀληθινός, γιὰ τὸ πνεῦμα τῆς παρατήρησης καὶ τὴν προσπάθεια τῆς ἐκθεσης τεχνικά, ἡ πρόζα του ἐκεῖνη ἢ γυμνὴ καὶ ἀντιρητορικὴ ἐπιτυχάνει κάποτε ἀποτελέσματα ἀπρόβλεπτα ἀπὸ τὴν τέχνη. Ἡ γλῶσσα του εἶναι, κατὰ τὸν ἐπιτυχημένο ὀρισμὸ τοῦ Norden (*Kunstprosa I*, 153) ἡ

γλώσσα των ελληνιστικών καγκελαριών που υψώθηκε στη σφαίρα της λογοτεχνίας. Μιά παράξενη γραφειοκρατική διάλεκτος που μορφώθηκε επί τη βάσει της κοινής Ἀττικής ως επίσημη γλώσσα της διοικήσεως και της διπλωματίας των ελληνιστικών μοναρχιών. Μία γλώσσα από σημειωτάς πρακτικούς, γεμάτη από φόρμουλες στερεότυπες, επιτηδευμένες περιφράσεις, νεολογισμούς παράξενους που θά ἔκαναν νά βουτζουν τ' αὐτιά του Ξενοφώντος. Κανένας θαυμασμός που ἡ λάμψη των ἀττικιστών μαστίζει τὸν συγγραφέα μας στὸν ὅποιο ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς δὲ φεΐδεται μομφών.

Τὸ ἔργον τοῦ Πολύβιου εἶναι μολαταῦτα ἢ σπουδαιότερη πηγή τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας που μιλοῦσαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ Αὐγούστου καὶ εἶναι πρό παντός μνημεῖο ἀθάνατο τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

Τελευταῖο μεγάλο παιδί τῆς ἀνεξάρτητης Ἑλλάδας ὁ Πολύβιος ἀνήκει στὴν ἐλληνιστικὴ ἐποχὴ γιὰ τὴ μόρφωση του, στὴ ρωμαϊκὴ γιὰ τὴν πείρα του. Ἀνῆκε σ' αὐτὸν κάμνοντας τὸν μεσάζοντα μεταξύ δύο κόσμων νά φανερώσει τὴ Ρώμη στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἑλλάδα στὴ Ρώμη. Ἀνῆκε στὴν ἐλληνιστικὴ ἐποχὴ γιὰ τὸ ἐπιστημονικὸ του πνεῦμα τὴν περιέργεια τοῦ παγκόσμιου, τὴν ἔλλειψη ποιητικῆς διαθέσεως, μὰ ὑπῆρξε ἀκριβῶς ἡ γενικότερη τῶν συμφερόντων τοῦ ἐλληνισμοῦ που τοῦ ἐπέτρεψε νά ξεπεράσει τὸ στενὸ ἀχαϊκὸ πατριωτισμὸ καὶ νά ἀνακαλύψει τὰ αἴτια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης. Ἔγραψε γι' αὐτὸν ὁ Μοπσαῖν : «Τὰ βιβλία του εἶναι ὅπως ὁ ἥλιος στὸ πεδίο τῆς Ρωμαϊκῆς ἱστορίας· ὅπου αὐτὰ ἀρχίζουν σηκώνεται τὸ πέπλο τῆς ὀμίχλης που σκεπάζει ἀκόμα τοὺς Σαννιτικὸς πολέμους καὶ τὸν πόλεμο τοῦ Πύρρου καὶ ὅταν αὐτὰ τελειώνουν ἀρχίζει μιὰ καινούργια σκιά ἐάν εἶναι δυνατὸ περισσότερο ἀκόμα ὀχληρῆ».

BRUNO LAVAGNINI
Καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Παλέρμου

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Ἀναλογίζομαι πάντα, μὲ ξεχωριστὴν εὐχαρίστηση καὶ ἰκανοποίηση, τ' ὅτι ἀπὸ δέκα τώρα χρόνια, ἐργάζομαι μὲ πίστη καὶ ἀγάπη, δημοσιεύοντας ἄρθρα σχετικὰ καὶ μελέτες, καὶ προσπαθώντας ἔτσι νά γνωρίσω τὴ μουσικὴ ζωὴ τῶν γειτονικῶν μας Βαλκανικῶν λαῶν, στοὺς ὁμόθεμούς μου. Σὲ λίγες δὲ μερες, κυκλοφορῶ καὶ μιὰ πλατεῖα μελέτη μου γιὰ τὴ «Μουσικὴ Κίνηση στὰ Βαλκάνια». Καὶ χαίρομαι ἰδιαίτερα, που οἱ γραμμές μου τοῦτες, ποῦναι κι' οἱ πρῶτες που δημοσιεύονται στὸν Βαλκανικὸ τύπο, ἔχουν τὴν ἐξαιρετικὴ τύχη νά πρωτοφανοῦν σ' ἐλληνικὸ περιοδικό, κάμνοντας ἔτσι γνωστὲς τὶς σκέψεις καὶ τοὺς στοχασμούς μου, στοὺς φίλους γείτονες συναδέλφους μου. Γιατί, κείνο που κύρια μὲ παρακινεῖ στὶς ὑπεύθυνες καὶ κουραστικὲς μαζύ, αὐτὲς δημοσιεύσεις, εἶναι τ' ὅτι τὸ ἀμοιβαῖο αὐτὸ ἀλληλογνώρισμα, ὑποβοηθεῖ γενικὰ στὸ σφίξιμο τῶν μεταξύ μας δεσμῶν καὶ ὠφελεῖ ἀπεριόριστα, τὸ ξετύλιγμα τῆς τέχνης. Τῆς τέχνης ἐκείνης που πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἐξυψώνει τὶς ψυχές, καθαρίζοντάς τες ἀπὸ αἰσθήματα δουλόπρεπα καὶ ἀνελεύθερα. Ἀπὸ τὸ μῖσος καὶ τὴ δῖψα τῆς ἐκδίκησης.

Στοχάζομαι πάντα μήπως δὲ θᾶταν δίκαιο νά θυμώμαστε μὲ σεβασμὸ καὶ νᾶχουμε γιὰ πρῶτυπο στὶς σημερινὲς μουσικὲς καὶ γενικὰ καλλιτεχνικὲς σχέσεις, ἀνάμεσα στὰ Βαλκανικὰ κράτη, τὶς σχέσεις που ὀρισμένως θᾶταν πιότερο καὶ πιστώτερα, ἀπὸ τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ ἔθνη, ἀναπτυγμένους στὶς καλλιτεχνικὲς συναλλαγές τῶν περασμένων χρόνων, τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Τουρκίας.

Ἄς κρίνει ὁ κάθε ἱστορικὸς ὅπως θέλει, τὶς ἀρχές καὶ τὶς συνέπειες τῶν περασμένων Ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων, στὶς κοινωνικὲς τοὺς ἐκδηλώσεις. Ἄς συζητοῦν ὅσο κι' ἂν θέλουν οἱ κλασικοὶ ἱστορικοὶ γιὰ τὸν περίφημο «τουρκικὸ ζυγό». Ὅλοι

ἔμεις, οἱ δουλευτὲς τῆς τέχνης, κάθε φορά πού θά τυχαίνει νά μιλάμε γιά τίς περασμένες, τίς τωρινές καί τίς κατοπινές μας καλλιτεχνικές σχέσεις, πρέπει νά ξελαφρώσουμε ὀλότελα τή σκέψη καί τή συνειδησή μας, ἀπ' τὰ παληά τὰ βάρη τῆς πολιτικῆς. Νά μιλάμε καθαρά κι' ἐλεύθερα, πάνω στίς πραγματικότητες. Γιατί ἡ τέχνη, ἡ τέχνη ἢ ἀληθινή, κυνήγησε καί θά κυνηγᾷ πάντα τόν ἀνθρωπισμό, τήν καλωσύνη, τή φιλία, τήν ἀνωτερότητα. Σκοπός τῆς στάθηκε καί στέκει πάντα νά ἐξυψώσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν κατωτερότητα στήν ἀρετή καί νά τοῦ κάμει νά νοιώσει τὸ ἔθνικό ἐγώ του. Οἱ ἐφήμερες πολιτικές διαμάχες δὲν πρέπει νά ἐμποδίζουν τὸ εἰρηνικό τῆς κύλημα κι' ἀνάπτυγμα. Κι' ἂν φανεῖ κανενός ἴσως, πὼς μὲ τὰ λόγια μου τοῦτα, φλυαρῶ πάνω σὲ κοινὰ πολὺ ζητήματα, δὲ θάχει τόσο δίκαιο. Γιατί, δὲν μπορεῖ κανεὶς ν' ἀρνηθεῖ, πιστεύω, πὼς κάτι τέτοιες ἰδεολογικές ἀντιθέσεις, σταμάτησαν τίς πρωτινές καλλιτεχνικές συνεργασίες τῶν Βαλκανικῶν λαῶν... Δίπλα στὰ εὐγενικά κι' ἐλπιδοφόρα αἰσθήματα τῶν καλλιτεχνῶν, ἡ ταπεινὴ κι' ὀπισθοδρομικὴ νοοτροπία κάποιων «πολιτικάντζιδων» τοῦ καφενεῖου!... Πόση πικρὴ ἀντίθεση!...

Εἶναι εὐκόλο πολὺ νά συγκεντρώσουμε στοιχεῖα ἀποδεικτικά μιᾶς στενῆς κι' ἀμοιβαίας συνεργασίας τῶν Ἑλλήνων καί Τούρκων, πάνω στίς διάφορες μουσικὲς ἐκδηλώσεις του. Ἐνα πλῆθος πολιτισμένοι ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, στάθηκαν μάρτυρες ἀλάθητοι τῶν σχέσεων αὐτῶν κι' ὄχι λίγα ἔργα τῶν χρόνων ἐκείνων, μᾶς δίδουν πολλὲς διαφωτιστικὲς πληροφορίες.

Ἡ ἱστορία ἀναφέρει πὼς οἱ Τούρκοι τῆς Πόλης, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ πορθητῆ Σουλτάνου ἀκόμα, στίς γαμήλιες γιορτές τους, δίδαν συναυλίες ἀπὸ ὀρχήστρες ἀποτελούμενες ἀπὸ πρωτόγονα αἰσατικά ὄργανα. Ἐτσι πού πολὺ σύντομα τὰ μουσικά κομμάτια πού ἐκτελοῦσαν νά γίνουν γνωστά καί ν' ἀναφέρονται σήμερα στὰ κείμενα τὰ παληά, ὡς «Σουῖτες τοῦ Χουσεῖν Μπαϊκάρ — Χουσεῖν Μπαϊκάρ Φασιλλαρῆ». Σύγχρονος τοῦ φημισμένου Πορθητῆ Μωάμεθ (1451 — 1481) ὁ Χουσεῖν Μπαϊκάρ (1469 — 1506), ἔζησε τὴν πιὸ πλούσια καί γόνιμη ἐποχὴ τῆς κλασσικῆς τουρκικῆς μουσικῆς, κι' οἱ σουῖτες του, ποῦναι

ἀπομιμήσεις τοτινῶν «κονσέρτων», ξαπλώθηκαν καταπληκτικά σ' ὀλάκερη τὴν Τουρκία κι' ἀκόμα σ' ὄλες τίς πόλεις τῆς Βαλκανικῆς, πέρα ὡς τὰ παράλια τῆς Ἀρβανιτιάς.

Ἐν Ἐβλιγιά Τσελεμπῆ¹⁾, τὸν 17ον αἰῶνα, μιλώντας γιά κάποιες μουσικὲς ἐκτελέσεις σ' ἓνα καφενεῖο, «πού χωροῦσε 5000 ψυχές», στὴν ἀγορὰ τῶν Ἰωαννίνων, γράφει: «Στοῦ καφενεῖου αὐτοῦ τίς τέσσερις γωνίες, διάφοροι τραγουδιστές, μουσικοὶ, «χανεντέδες» καί βιολιστές, ἐκτελοῦσαν ἓνα πλῆθος κομμάτια τοῦ Χουσεῖν Μπαϊκάρ»²⁾. Στίς ὑπαίθριες μάλιστα συναυλίες πού ἔδιδαν «πέντε φορές τὴν ἡμέρα καί δωρεάν» οἱ τοτινὲς στρατιωτικὲς ὀρχήστρες «Μεχτερχανέ», παίζονταν τὴν ἴδιαν ὥρα, σὲ κάθε πόλη καί χωριὸ τῶν Βαλκανίων, οἱ κυριώτερες τουρκικὲς σαῖτες. Καί τὸ ἔθιμο αὐτό, τῶν λαϊκῶν, σὰν νά λέμε, συναυλιῶν, κράτησε χρόνια ὀλάκερα, Ὁ ἴδιος πάλι μουσικόφιλος καί ταξειδιώτης Ἐβλιγιά Τσελεμπῆ, κάμνωντας λόγο γιά τὴν Πρέβεζα³⁾, ἀναφέρει ὅτι «ἔχει κοντὰ στὰ τόσα ἄλλα καί μιὰν ἐξέδρα γιά τὸν «Μεχτερχανέ» κι' ἓναν «ζουρνιτζῆ» ἐκλεκτό κι' ἀριστοτέχνη», δίχως νά μᾶς πληροφορεῖ ὅμως καί τ' ὄνομά του.

Κι' εἶναι αὐτὴ ἡ τουρκικὴ μουσικὴ, πού γιά τὴν ἐποχὴ τῆς, ἦταν ἐξαιρετὴ κι' ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως, ὅπως τὸ βεβαιῶνει κι' ὁ γνωστός πρίγκηπας τῆς Μολδαυίας, Δημήτριος Καντεμίρ, καθόλου κατώτερη τῆς εὐρωπαϊκῆς τῶν 15 — 17ου αἰῶνων, καί πού μὲ τίς μελωδίες τῆς σκλάβωνε τίς ψυχές ὄλων τῶν φιλόμουσων, εἶναι λοιπὸν ἡ μουσικὴ αὐτὴ πού ἀπασχόλησε κι' ἐνέπνευσε τόσοσους Ἑλληνας καλλιτέχνες τῶν περασμένων αἰώνων. Μήπως λίγοι Ἑλληνες ἀξιοπρόσεκτοι μουσικοὶ, σὰν τὸν περίφημο μοναχὸ Ζαχαρία τὸν «χανεντέ», δὲν εἰδικεύθηκαν καί δὲν ἔλαβαν πρωτεύουσα θέση στὴν ἱστορία τῆς τουρκικῆς μουσικῆς; Ὁ ὀφφικιάλιος πάλε τῶν Πατριαρχείων, Πέτρος ὁ Λαμπαδάριος, ἀπὸ τὴ Λακεδαίμονα τῆς Πελοποννήσου (1730—1777), περνοῦσε τίς μέρες του πότε στοῦ Φανάρη καί πότε στ' ἀνάκτορα καί τὰ σουλτανικά δώματα. Γιατί ἦταν κάτοχος τῆς τουρκικῆς μουσικῆς, ὅσο λίγοι ἀπὸ τοὺς «δασκάλους» τῆς ἐποχῆς. Μάλιστα δίπλα του, ἐργάσθηκαν χρόνια, ὁ Ἰταλὸς ἱε-

¹⁾ Φημισμένος Τούρκος περιηγητὴς τοῦ 17ου αἰῶνα.

²⁾ Evliya Çelebi «Seyahatnâme» τόμ. 8, σελ. 654.

³⁾ Ibid. τόμ. 8, σελ. 638.

ρέας Τοντερίνι, πούχεν ἔρθει ἐπίτηδες στήν Πόλη, γιά νά μελετήσει τήν τουρκική μουσική καί τέχνη, καί ὁ νεαρός Α. Μουράτ, διερμηνέας στήν πρεσβεία τῆς Πρωσίας στήν Πόλη, καί πλουτισμένοι κι' οἱ δυο ἀπό τ' ἄφθονα φῶτα τοῦ Λαμπαδάρου, ἔγραψαν ὁ ἕνας στή γλώσσα του κι' ὁ δεύτερος γερμανικά, ἔργα σχετικά. Ὁ μωραίτης αὐτός "Ἕλληνας ἱερέας, μέ τούς ἄπειρους μαθητές του, ἴδρυσε μιάν ἰδιαίτερη, ὀλόνεα μουσική «σχολή», προσαρμόζοντας στήν ἐκκλησιαστική μουσική τοῦ Φαναριοῦ, τίς θεωρητικές ἀρχές καί τίς λεπτές τεχνικές ἰδιοτροπίες τῶν ἔργων τοῦ Χουσεῖν Μπαϊκάρά. Κι' ἂν βρέθηκαν πολλοί πού ἐξήγησαν κατά τόν δικό τους τρόπο, ἄλλοι ὑπέρ κι' ἄλλοι κατά, τίς προσπάθειες τοῦ Λαμπαδάρου γιά τήν Ἑλληνική ἐκκλησιαστική μουσική, οἱ ἀλήθειες βαδίζουν πάντα τόν κανονικό τους δρόμο καί οἱ ἀλήθινες φιλίες στηρίζονται πάνω σέ εἰλικρινά αἰσθήματα. Ἡ καλλιτεχνική καί θρησκόληπτη συνειδησή του δέ θά τόν συγχωροῦσε ποτέ, ἂν ἀδιαφορώντας, στεροῦσε ἀπό τή θρησκευτική τέχνη τῶν ὁμόθρησκῶν του κάποιες ἀνωτερότητες κι' ὑπεροχές πού ἀσφαλῶς θά βρῆκε στήν τουρκική μουσική.

Κι' ἂν κάποτε ἔζησαν κι' ἔδρασαν στήν Πόλη καλλιτέχνες καί ἰδιοφυεῖς σάν τούς Ἰτρίδες, τούς Ντεντέ Ἐφέντηδες, τούς Ζεκαῖ Ντεντέδες, κανέναν Τοῦρκος, καμμιάς ἐποχῆς, δέν διανοήθηκε κι' οὔτε θά διανοηθεῖ ποτέ, νά θεωρήσει κατώτερο τόν Ζαχαρία ἀπό τόν Ἰτρί. Ἀπόδειξη τρανή πῶς οἱ παλhoί μας εἶχαν ἀμοιβαῖον ἐνδιαφέρο γιά τήν τέχνη καί τούς καλλιτέχνες καί φρόντιζαν πάντα νά παρακολουθοῦν, ὁ ἕνας τήν ἐξέλιξη τοῦ ἄλλου κι' ἂν ἦταν δυνατόν νά ἐπωφελοῦνται ἀπ' αὐτούς. Κάτι ἴσως πού θάπρεπε νά γίνει μάθημα γιά μάς τούς σημερινούς τούς νέους.

Τὸ ἴδιο διαπιστώνουμε καί στό κεφάλαιο τῆς λαογραφίας, τῆς λαϊκῆς τέχνης. "Ἄν ρίξουμε μιὰ ματιά στή συλλογή «Δημῶδη ἑλληνικά ἄσματα»¹ τοῦ Γ. Παχτικοῦ, θά δοῦμε πῶς πολλά τραγούδια τῶν ρωμηῶν τῆς Καππαδοκίας καί τοῦ Πόντου, δέν διαφέρουν καθόλου ἀπό τά τραγούδια δικῶν μας ὀρισμέ-

¹) Γεωργίου Παχτικοῦ: «260 Δημῶδη ἑλληνικά ἄσματα, ἀπό τοῦ στόματος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ». Βιβλιοθήκη Μαρσαλή. Ἐν Ἀθήναις, 1905.

νων χωριῶν τῆς Ἀνατολῆς καί ξεχωρίζουν ὀλότελα ἀπό τά λαϊκά τραγούδια τῆς Ἑλλάδος. Μή ζητᾶτε ἀδικα νά ἐξακριβώσετε ἂν τά τραγούδια αὐτά τῶν Ἑλλήνων καί Τούρκων τῆς Ἀνατολῆς, πέρασαν ἀπό τόν Ἕλληνα στόν Τοῦρκο ἢ ἀπό τόν τοῦρκο στό ρωμηό. Γιατί οἱ ρίζες τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἐκεῖ κόσμου ἀνάγονται στίς προελληνικές ἀκόμα ἐποχές. Ὁ μουσουλμανικός καί χριστιανικός τῆς Ἀνατολῆς λαός, κράτησε στά διάφορα χωριά, ὡς τίς μέρες μας, τά τελευταῖα ἀπομεινάρια ἐνός προελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Στάθηκεν ἕνα εἶδος θεσμοφύλακος τῆς πνευματικῆς κληρονομίας τῶν περασμένων τους.

Οἱ μακρόχροιοι ταμπουράδες πού βλέπουμε στά χιτιτικά ἀνάγλυφα, στή Λυδία εἶναι γνωστοί μέ τ' ὄνομα «μπαντούρα» καί στήν Τουρκία ἔζησαν ὡς «ταμπουράδες». Ὅσο γιά τὸ παρελθόν τῶν χωρῶν πού χορεύονται χειροπιαστά, χάνεται αὐτὸ στήν προϊστορία. Ὅστόσο, εἶναι φανερό πῶς ὄλα αὐτά, κάμνουν τήν κατοπινὴ τους ζωὴ, τόσο σέ μάς ὅσο καί στοὺς Ἕλληνες, παράλληλα καί συγγενικά. Ὁ δικός μας «Καβάλ» εἶναι ὁ ἑλληνικός «αὐλός» κ. ἄ.

Ὅσοι ρωμηοὶ κατάγονται ἀπὸ τὴ Σμύρνη, ξαίρουν καλὰ τὸν «ζεϊμπέκικο» χορὸ. Ἐνα χορὸ καθαρά τουρκικό. Τὸν χορεύουν ἀκόμη καί σήμερα στή Βεσσαραβία, οἱ Γκαγκαούζηδες¹ πού ἀπὸ αἰῶνες τώρα ἔχουν κόψει κάθε δεσμὸ μέ τὴν Ἀνατολή. Κι' ὅπως ἔγραψε τελευταῖα ἕνας Τοῦρκος συγγραφέας: «Εἶναι γνωστός ἀκόμα ἐκεῖ κι' ὁ ζεϊμπέκικος πού, πέρνοντας κανεῖς ὑπ' ὄψιν ὅτι χορεύεται ἀπὸ τούς γεροντώτερους, καταλαβαίνει ὅτι παλαιότερα ἦταν διαδεδομένος ἀνάμεσα στοὺς Γκαγκαούζηδες. Ὁ χορὸς αὐτός πού ἐκτελεῖται μονάχα ἀπὸ ἄνδρες, στοὺς Γκαγκαούζηδες δείχνει μιὰ μικρὴ διαφορά. Ὁ σκοπὸς του εἶναι πιὸ γρήγορος καί πιὸ ζωηρὸς ἀπ' αὐτὸν πού ξαίρουμε. Οἱ χορευτὲς ἐνθουσιάζουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, μέ διάφορες φωνές κι' ἐπιφωνήματα, ἀδειάζοντας πολλές φορές καί τά πιστόλια τους στόν ἀέρα...»² Ὁ χορὸς λοιπὸν αὐτός, ἕνα ἰδιάστημα διαδόθηκε καταπληκτικά, ἀπὸ τὴ Σμύρνη στά Ἑλληνικά νησιά καί μέρα μέ τὴ μέρα αὐξήθηκαν καί τά ἑλληνικά τραγούδια πάνω στόν ρυθμὸ τοῦ ζεϊμπέκικου.

¹) Τουρκόφωνοι Βούλγαροι.

²) Yasar Nabi: «Balkanlar ve Türkler» (Ankara 1936, σελ. 82—83)

“Ας θυμηθούμε και τ’ αντίθετο: Ξαίρουμε ύλοι τὸν «συρτό» χορὸ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Κρήτης καὶ τῶν γειτονικῶν ἐλληνικῶν χωριῶν. Ὁ χορὸς αὐτὸς ἓνα διάστημα εἶχε διαδοθεῖ πλατεῖα ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους τῆς Πόλης κι’ ἂν μάλιστα ἀνοίξετε τὰ τουρκικὰ λεξικά τοῦ περασμένου αἰῶνα θὰ βρῆτε τὴ λέξη «sirt» μὲ τὴν ἐξήγηση ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὰ ἐλληνικά. Καὶ γιὰ νὰ δείξω πόσον εἶχε πιασθεῖ ὁ ἐλληνικώτατος αὐτὸς χορὸς στὴν Τουρκία, ἀναφέρω τὸ «Συρτό» ποῦ σύνθεσε ὁ φιλόμουσος σουλτᾶνος Ἄβδουλαζίζ κι’ ἓναν ἄλλον ποῦ μεταχειρίσθηκεν σὲ μιὰ σουῖτα του ὁ σημερινὸς Τούρκος συνθέτης Χασάν Φερίτ, τοῦ Κρατικοῦ Ὁδείου τῆς Βιέννης. Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ, θὰ πρεπε ἴσως νὰ προσέξουμε κάποιαν ὁμοιότητα ἀνάμεσα στὴ ρίζα τοῦ χοροῦ αὐτοῦ «σύρω»¹ καὶ τὴν τουρκικὴ «sirt» ποῦ συναντοῦμε ὡς «sirtmek» καὶ «süğürtmek» στὶς διάφορες ἀσιατικὲς κι’ ἀνατολικὲς διαλέκτους, καὶ ποῦ σημαίνουν τὸ ἴδιο. Κατὰ τὸν Radlof — στὸ «Τουρκικὸ λεξικό» του — οἱ λέξεις *segirme, sirtmek. sekirkelemek, sekirmek., sekirme.* στὶς διαλέκτους τῶν Telenῆ καὶ Karakirgig τῆς Ἀσίας, σημαίνουν χορεύω. Ἄκόμα, στὴν Ἐρζερούμη, εἶναι διαδεδομένοι ἀνάμεσα στὸ λαὸ κι’ ἓνας χορὸς, παρόμοιος μὲ τὸν «συρτό», γνωστὸς μὲ τ’ ὄνομα «*segirme bari*» (συρῶμενος). Εἶναι τώρα τυχαία ἡ ὁμοιότητα αὐτὴ ἢ κάποια κοινὴ ἐτυμολογικὴ ρίζα, ἀναγώμενη στὴν προελληνικὴν ἐποχὴ; Ὅσο κι’ ἂν εἶναι κάπως δύσκολο νὰ ἐξακριβωθεῖ ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ, ἓνα εἶναι βέβαιο: τ’ ὅτι πολλοὶ τοῦρκοι μουσικοὶ, δίχως κἄν νὰ ὑποπτεύονται τὴν ὕπαρξιν τῆς συγγένειας αὐτῆς τῶν δύο ριζῶν, ἔχουν ἀφομοιώσει τόσο στὴν τέχνη τους τὸν χορὸν αὐτόν, ὥστε νὰ πιστεύουν ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὶς δύο τουρκικὲς λέξεις *siir-tos*, ποῦ σημαίνουν «τραγουδι» καὶ «ρυθμικὴ κίνηση».

Κι’ εἶναι ἄρκετά, στοχάζομαι, τὰ δύο-τρία αὐτὰ παραδείγματα, νὰ μᾶς πείσουν πόσο συγγενικὴ καὶ παράλληλη ἦταν ἡ ἐξέλιξις στὶς μουσικὲς σχέσεις τῶν δύο χωρῶν στὸ παρελθὸν καὶ πόσο θὰ πρεπε νὰ παραδεχθοῦμε μοιραῖο τὸ ἐπακολούθημα τῆς συγγένειας αὐτῆς στὶς σημερινὲς καλλιτεχνικὲς δοσοληψίες μας.

¹) Ἡ λέξη αὐτὴ στὸ κείμενο βρίσκεται Ἑλληνικά.

Εὐχόμεστε κι’ ἐλπίζουμε νὰ δοῦμε τὴ συνέχιση τοῦ ἴδιου ἀμοιβαίου ἐνδιαφέροντος στὶς καλλιτεχνικὲς μας ἐκδηλώσεις. Ὡστόσο, θάταν ἄδικο ν’ ἀποδώσουμε μονάχα στὶς πολιτικὲς περιπέτειες τοῦ παρελθόντος, τὴν ἀργοπορία μιᾶς ἀμοιβαίας γνωριμίας τῶν σημερινῶν μουσικῶν ἔργων, μὲ τὴν ἐκτέλεση τῶν λεπτῶν συνθέσεων, τόσο τοῦ σμυρναίου Καλομοίρη ἢ τοῦ ἀνατολίτη Πετρίδη, στὴν Ἄγκυρα καὶ τὴν Πόλη, ὅσο καὶ τοῦ σμυρναίου Πάλε Ἀχμέτ Adnan ἢ τοῦ πολίτη Δζεμάλ Ρεσίτ, στοὺς καλλιτεχνικοὺς καὶ μουσικοὺς κύκλους τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Γιατὶ στὶς μέρες μας, ποῦ εἶναι γνωστὸ πόσο κοπιάζουν οἰκονομικὰ οἱ καλλιτέχνες κάθε χώρας ἢ διοργάνωση τέτοιων συναυλιῶν καὶ στὶς δύο χώρες θάταν περισσότερο ἀπὸ ζήτημα καλῆς θελήσεως κι’ ἐπιθυμίας, καὶ σοβαρὸ πρόβλημα οἰκονομικὸ καὶ τεχνικὸ.

Σήμερα περιορισθήκαμε στὴν καλλιτεχνικὴ καὶ ἠθικὴ μονάχα πλευρὰ τοῦ ζητήματος. Σὲ κατοπινὰ μας ἄρθρα, ἐλπίζουμε νὰ καταπιστοῦμε καὶ μὲ τὴν ἐξέταση τῆς ὕλικῆς πλευρᾶς του, ποῦ κατὰ τὴ γνώμη μας ἔχει δύο ἀτόψεις, μιᾶς, μουσικολογικῆς κι’ ἄλλης μιᾶς, καλλιτεχνικῆς.

Τελειώνοντας τὸ ἄρθρο μου τοῦτο, ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ἐκφράσω ἐδῶ τὶς εὐχαριστίες μου στὸν πρωτοστάτη καὶ πρωτοπόρο μπορῶ νὰ πῶ τῆς ἀμοιβαίας πνευματικῆς ἀλληλογνωριμίας τῶν δύο γειτονικῶν χωρῶν, μεταφραστῆ μου, ποῦ δέχθηκε νὰ υἱοθετήσῃ τὴν πρώτη μου τούτη ἐμφάνιση στὸν ἐλληνικὸ περιοδικὸ τύπο.

ΜΑΧΜΟΥΤ ΡΑΓΗΠ ΚΙΟΣΕΜΙΧΑΛ
(Μετάφραση: ΑΒΡ. Ν. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ)

ΜΑΧΜΟΥΤ ΡΑΓΗΠ ΚΙΟΣΕΜΙΧΑΛ

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μας, παρακολουθοῦν τὶς γαλλικὲς μουσικὲς ἐκδόσεις, χωρὶς ἄλλο θὰ ξαίρουν τ’ ὄνομα τοῦ Μαχμούτ Ραγήπ Κιοσεμχάλ. Οἱ «ἐπιστολές του ἀπὸ τὴν Πόλη» στὸ «*Monde Musical*» τοῦ Παρισιοῦ, τοῦ ἔχουν ἐξασφαλίσῃ μιὰ ξεχωριστὴ θέση στὴν διεθνή μουσικὴ καὶ οἱ βαθεῖες παρατηρήσεις καὶ τὸ λεπτὸ κριτικὸ του πνεῦμα, τὸν ἔχουν ἀνεβάσει στὰ ψηλότερα καλλιτεχνικά σκαλοπάτια τῆς πατρίδας του Τουρκίας. Δὲν εἶναι οὔτε συνθέτης, οὔτε βιρτουόζος. «Αὐτὸ ποῦ ὀνομάζουν ἐμπνευση, δὲ χτύπησε τὴν πόρτα τοῦ δικοῦ μου μυαλοῦ», λέγει ὁ ἴδιος σὲ κάποιο γράμμα του. Τὸ βιολί του ἱκανοποιεῖ καὶ ξεκουρά-

ζει μονάχα τὸν ἴδιον, ὅταν οἱ μακρυές ὥρες τοῦ γραφείου καὶ τῆς ἐρευνητικῆς μελέτης, τὸν τσακίζουν. Τὸ ἔργον τοῦ Κιοσεμιχάλ, εἶναι κριτικὸ καὶ ἱστορικὸ. Ἀφιέρωσε ὅλες τὲς ἰκανότητες στὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς καὶ ἀπασχολήθηκε πολὺ μὲ τὴ μουσικὴ λαογραφία. Ταξίδεψε πολὺ, γύρισε τὴν Ἀνατολὴ καὶ μάζεψε ἀφθονο ὕλικό. Οἱ μελέτες καὶ τὰ ἄρθρα του διαδέχονται ἡ μιὰ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἀκούραστος καὶ ἀνεξάντλητος. Κι' ἂν λάβει κανεὶς ὑπ' ὄψιν, τὰ νειᾶτα του, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐλπίζει πολλὰ γιὰ τὸ μέλλον.

Φίλος καὶ ἔνθερος ὑποστηρικτῆς τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας, κατάγινε ἰδιαίτερα στὴ μελέτη τῆς μουσικῆς τῶν βαλκανικῶν λαῶν καὶ ξεχωριστὰ τῆς χώρας μας, γιατί πιστεύει ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀλληλογνωριμία μας, σφίγγει περισσότερο τοὺς μεταξὺ μας δεσμούς. Ἡ σημερινή του μελέτη γιὰ τὲς σχέσεις τῆς ἑλληνικῆς καὶ τουρκικῆς μουσικῆς, ποῦχε τὴν καλωσύνη νὰ μᾶς στείλει γιὰ τὲς «Μακεδονικὲς Ἡμέρες» δείχνει πόσο βαθειὰ κατέχει τὸ θέμα του.

Γεννήθηκε στὰ 1900 στὴν Πόλη. Κατάγεται ἀπὸ τὴ γνωστὴ γιὰ τὲς ὑπερσίες τῆς στοῦ τουρκικὸ ἔθνος καὶ τὸ μουσουλμανισμό, οἰκογένεια τῶν Κιοσέ - Μιχάλ Ζαντελέρ. Ὁ γιατρὸς πατέρας του, κατὰ τὴν συνήθεια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τοῦ δίδαξε ἀπὸ πολὺ νωρὶς, τὴν ἀνατολίτικη μουσικὴ, ἀπ' τὴν ὁποία στὰ 16 του χρόνια πέρασε στὴν εὐρωπαϊκὴ, μελετώντας βιολί καὶ θεωρία. Μετὰ τὴν ἀνακωχή, στὰ 1922, πῆγε στοῦ Βερολίνου ὅπου κοντὰ στοὺς Walter Detlefz, Isay Barmas, Alexandre von Fielitz καὶ Arthur Willner, μελέτησε βιολί καὶ ἄρμονία. Στὰ 1926, πέρασε στοῦ Παρίσι, ὅπου δίπλα στοῦ καλλιτεχνικὸ ζευγάρι Eugene Borrel, εἰδικεύθηκε στὴν ἄρμονία, τὴν ἀντίστιξη καὶ κατάγινε σὲ εἰδικὲς λαογραφικὲς μελέτες. Στὰ 1927 ἐκλέχθηκε μέλος τῆς «Société Française de Musicologie».

Σὰν ἐπέστρεψε στὰ 1928 στὴν Πόλη, διορίσθηκε καθηγητῆς τῆς μουσικῆς, στοῦ Λύκειο Γαλατᾶ - Σαράϊ καὶ στοῦ Ἀνώτερο Παρθενναγωγεῖο τῆς Πόλης. Ἀργότερα ἀποτέλεσε μέλος τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ὁδείου Σταμπούλ, στὴν Ἀνατολὴ γιὰ συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου καὶ ἀπὸ τὸ 1932 διορίσθηκε καθηγητῆς στὴν «Ἀνωτέρα Μουσικὴ Σχολή» τῆς Ἄγκυρας.

Ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω, εἶναι ἀπὸ τὰ φωτεινότερα κριτικὰ μὲν ἀλά τῆς Τουρκίας, καὶ ἀλήθεια, θεωρῶ τιμὴ μου καὶ ξεχωριστὴν ἰκανοποίηση τ' ὅτι ἔλαχε σὲ μένα νὰ τὸν παρουσιάσω γιὰ πρώτη φορὰ στοῦ ἑλληνικὸ κοινό.

ΑΒΡ. Ν. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ «Νύχτες χωρὶς δημιουργία» Ἀθήνα, 1936.

Ὁ κ. Σφακιανάκης ἔπειτ' ἀπὸ τὰ «Διηγήματά» του μᾶς δίνει τὸν πρόσφατο τόμο. Στὴ νέα αὐτὴ σειρά διηγημάτων διακρίνεται ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ἀγωνίζεται νὰ προσπεράσῃ τὸν ἑαυτό του καὶ ν' ἀποβῆ ἕνας ὠμολογημένος λογοτέχνης.

Στὰ διηγήματα τοῦ κ. Σφακιανάκη δὲν ὑπάρχει ἐνότητα καλλιτεχνικῆς πηγῆς. Ἄριστο εἶναι νὰ ἐκφράζῃ ἕνας λογοτέχνης τὴν ἰδιοσυγκρασία του μὲ μέσο τὸ ἔργο του δηλ. νὰ μᾶς ἀφήνῃ νὰ ἰδοῦμε τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀντιδρᾷ καὶ τὸν τρόπο ποὺ ἀντιδρᾷ ὁ ἄνθρωπος στὸν ἑξωτερικὸ κόσμο. Ἔτσι βλέπουμε πῶς τοῦ ἐνός συγγραφέα τὸ ἔργο ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴ φαντασία, τοῦ ἄλλου ἀπὸ τὸ συναίσθημα ἢ τὸ πάθος, τοῦ τρίτου ἀπὸ τὴ νόηση, τὴ λογικὴ. Αὐτὸ θὰ πῆ, ὅτι ὁ κάθε συγγραφέας σὰν ἄνθρωπος ζιωντανός καὶ ὄχι σὰν ἀντίγραφο τυχαῖο ἄλλων ἀνθρώπων ἀφήνει νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ βιβλίον του τὸ σταθερὸ ἴχνος τῆς ἀντιδράσεώς του στὰ πράγματα, ποὺ ὅταν εἶναι βιολογικὴ ἀντίδραση σημειώνει τὴν ἰδιοσυγκρασία. Πέραν αὐτοῦ κάθε συγγραφέας ὀφείλει νὰ μᾶς δώσῃ μὲ μέσο τὸ βιβλίον του τὴν προσωπικὴ σφραγίδα τοῦ πνεύματός του. Ἐξετάζοντας τώρα ἀπὸ τὴν ἀφετηρία αὐτὴ τὰ διηγήματα τοῦ κ. Σφακιανάκη ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὴν παρουσία τῆς πνευματικῆς ἀτομικότητος ὁμολογοῦμε ὅτι δὲν λείπει αὐτὴ ἐντελῶς καὶ ὅτι ὄχι σπάνια βρίσκουμε ἕναν ἰδιαίτερο τρόπο ποὺ συλλαμβάνει μὲ τὴ νόηση καὶ μᾶς παρουσιάζει τὰ πράγματα. Μὰ ἂς μὴ παρασιωπήσουμε ὅτι τὸ προσωπικὸ αὐτὸ στοιχεῖο τῆς σκέψεώς του δὲν ἔχει τὴν ἐνότητα ἐκείνη ποὺ θὰ ἀφήσῃ νὰ περάσῃ ἀπὸ μπροστὰ μας μιὰ βαθύτερη πνευματικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου. Ἄλλ' ἴσως ὅσα ζητῶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ εἶναι ἀποκλειστικὸ προνόμιον τῶν μεγάλων καὶ ἐδῶ δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ μιὰ καλὴ ἀρχή. Ὅμως ἐκεῖνο, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητο σὲ μικροὺς καὶ μεγάλους εἶναι ἡ ἀποτύπωση τῆς ἰδιοσυγκρασίας, δηλ. τῆς ἐνότητος τοῦ βιολογικοῦ χαρακτῆρα (τῆς μόνης ὑπαρκτῆς, ἄλλωστε). Ἄ. χ. ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι ἕνας τύπος σταθερὰ ἀνακλητικὸς, νοσταλγικὸς στοῦ ἔργου του. Διὰ τοῦτο ἀπορρίπτουμε τὰ πρῶτα ἔργα του, ὅπου μὴ κατορθώνοντας ἀκόμα νὰ βρῆ τὸν ἑαυτό του εἶχε ἀφεθῆ νὰ ὑποταχθῆ στὴ λογικὴ, σὲ μιὰ ἄκαμπτη λογικοποίηση τῆς τεχνικῆς. Τὰ πρῶτα ἔργα του εἶναι συμπερασματικά, ἀλλ' ἐκεῖνα ὅπου ὀριστικὰ βρῆκε τὸν ἑαυτό του ἀφορμῶνται ἀπὸ ἄλλη περιοχὴ τῆς ψυχῆς, τὴν ἀνάμνηση.

Ὁ κ. Σφακιανάκης δὲν εὗρηκε ἀκόμη τὴ μοναδικὴ βιολογικὴ πη-

γή του: άλλα διηγήματά του αφορμώνται από την *δνειροφαντασία*—*fantaisie*. («Ο τελευταίος άνθρωπος επί της γής», «Fragile»), άλλα είναι *grotesques* («Συνομιλία μ' ένα κεφάλι»), σ' άλλα πρωτεύει η *φαντασία*—*imagination*—(«Φυγόδικαι απ' όλα τα έθνη», «Ένα καράβι από το Τσίγανι», «Μιτισίλαβα Ροϋξελ». Β) Υπάρχουν διηγήματα, όπου πρωτεύει το *θυμικό* («Οί στρατές μου», «Αυτός, πού φοβερίζει το Θεό», «Μιά βελούδινη φωνή», «Μιά κραυγή σέ τεντωμένο πανί», «Ποιός σκότωσε την Άννα», «Από το σημειωματάριο του δεκανέα Φ.», «Tacita», «Στά υπόγεια». Γ) Άλλα πηγάζουν από το *λογιστικό* («Εμείς, τὰ ζῶα»). Η πολλαπλότητα αυτή δείχνει αστάθεια, δείχνει ότι ο κ. Σφακιανάκης δέν ανάκαλυψε ακόμα τον οριστικό δρόμο του έαυτού του. Καί η ένότητα διαθέσεως—ο κ. Σφ. φαίνεται διαρκώς εξημμένος στα διηγήματά του και σ' αυτό το κλασικίζον «Εμείς, τὰ ζῶα» ακόμη—δέν πρέπει νά μᾶς άπατά: είναι έντελῶς φαινομενική έθελημένη και θεημένη *aposteriori*...

Κρίνοντας τὰ διηγήματα του κ. Σφ. μεμονωμένα, ως καλλιτεχνικές εκτελέσεις, βρίσκουμε ότι τὰ περισσότερα *ισορροπημένα*, απ' αυτά—έκείνα δηλ. πού δέν είναι *άνισα*, πού έχουν φτάσει σέ μιάν *έσωτερική* *ισορροπία* (ή όποία δέν υπάρχει ανάγκη νά συμπίπτει με τή γνωστή «κλασική», είναι: «Οί στρατές μου», «Μιά βελούδινη φωνή», «Εμείς, τὰ ζῶα και η κόρη του έπιστάτη», «Ποιός σκότωσε την Άννα» και το «Tacita». Τὰ άλλα δίνουν κάτι λιγώτερο απ' ό,τι χρειάζεται σέ ποιό και σέ έκταση).

Τὰ διηγήματα του κ. Σφ. δέν έχουν υπόθεση, «άνέκδοτο» με αρχή—μέσο και τέλος (έκτός από το «Εμείς, τὰ ζῶα...» ή κι' αν έχουν δέν παίζει η υπόθεση πρωτεύοντα ρόλο. Γνωστό, ότι στην *προσυμβολιστική* *λογοτεχνία* μεγάλη σημασία είχε εκείνο, πού ονομάζουμε «ένδιαφέρον», πού προέρχεται από την *ανάμνηση* για την εξέλιξη του θέματος. Σήμερα το «ένδιαφέρον» παραμερίσθηκε. Το θέμα ήταν πριν σαν κάτι *καλοδεμένο* και τώρα *έφυγε* το *δέσιμο* και τὰ μέρη του *σκόρπισαν*. Μερικά πεζογραφήματα είναι τόσο *σκόρπια*, πού στους *άσυνήθιστους* *καταντά άδύνατο* νά τὰ διαβάσουν, γίνονται *illigibles*.

Η μετασυμβολιστική *λογοτεχνία* είναι χωρίς υπόθεση χωρίς *μύθο*, *στατική*. Το «θέμα» *περιστρέφεται* *κυριολεκτικά* σ' ένα και μόνο σημείο το *πεζογράφημα* είναι *στατικό* και από αυτήν την *άποψη* *λυρικό*. Το θέμα είναι *σκόρπιο*, *διάχυτο*, *μουσικά* *μεταδιδόμενο*, *ύποβλητικό* *μουσικά* και *δχι* «*λογικά*». Στά *λογοτεχνήματα* αυτά πού *άποκρούεται* η *λογική* *συγκρότηση*, τὰ *μοντέρνα*, ο «*λόγος*» *σκορπιέται* *διάχυτος* και *δχι* *αιτιοκρατικά* *έμφανισμένος*, και *κυριαρχεί* η *φαντασία* και το *συναίσθημα* πού *μπορεί* νά είναι *πάθος*. *Βρισκόμαστε* *έτσι* *πιο* *σέ* *έναν* *άνανεωμένο* *ρομαντισμό* *των* *ήμερων* *μας*, σ' έναν *νεορομαντισμό*.

Τὰ διηγήματα του κ. Σφακιανάκη είναι *νεορομαντικά*, όπως και των *προηγμένων* του: *Ξεφλούδα*, *Γιαννοπούλου* (του *Δέλιου* *έν* *μέρει*) του *Σκαρίμπα*: *ένῶ* τὰ *πεζογραφήματα* του κ. *Μυριβήλη* είναι *κάποτε*

μόνο *αθελα* *μοντέρνα*.

Έχει σημασία για μένα, ότι *όλοι* *αυτοί* *τους* *όποιους* *ανάφερα*: *Σφακιανάκης*, *Σκαρίμπα*, *Ξεφλούδα*, *Γιαννόπουλος* κ.λ. είναι...*έπαρχιώτες*. *Κρατώ* *μιά* *σημείωση* *ότι* *όλοι* *αυτοί* *οί* *έπαρχιώτες* *είναι* «*μοντέρνοι*», *ένῶ* στην *Άθήνα* *καλλιεργείται* και *ύποστηρίζεται* η «*κλασική*» *μορφή* *της* *πεζογραφίας*.

Τελευταίον *έχω* νά *προσθέσω*: ο κ. Σφακιανάκης *πήρε* *καλό* *δρόμο*, *άλλά* ο *καλύτερος* *απ'* *όλους* *τους* *δρόμους* *είναι* *έκείνος* *από* *τον* *όποιο* *πετυχαίνει* *νά* *φτάσει* *κανείς* *σ'* *ένα* *τέρμα*. «*Ας* *μήν* *πάρη* *το* *μέσον* *για* *σκοπό*... *Το* *νά* *γράφει* *κανείς* «*μοντέρνα*» *είναι* *μέσον* *και* *σκοπός* *είναι* *νά* *γράφη* *έξ* *αιρετικά* *ή* *τουλάχιστο* *έτσι* *ώστε* *νά* *έπισύρρη* *μιάν* *άνεπιφύλακτη* *σχεδόν* *κατάφαση*. *Ο* *κ.* *Σφ...* *ώς* *τώρα* *δέν* *γράφει* *παρά* *μόνον* *άρκετά* «*καλά*».

Π. ΣΠΑΝΔ.

Π. ΣΑΜΑΡΑ »Στρόβιλος» (μυθιστόρημα) Χαλκίδα, 1936.

Αρχίζοντας νά διαβάζω το *μυθιστόρημα* του κ. Σαμαρά *είχα* *τήν* *έντύπωση*, *ότι* *κυκλοφορώ* *μέσα* *σ'* *ένα* *σκαριμπικό* *οικόπεδο*. *Ο* *ίδιος* *παράδοξος* *ρυθμός* *στό* *λόγο*, *ή* *ίδια* *παραδοξότητα* *στη* *φράση*. *Και* *ή* *λιπα*, *ο* *ίδιος* *παράδοξος* *άνθρωπος* *θα* *ξεπηδήσει* *σιγά* *σιγά*. *Και* *αυτό* *το* *τελευταίο*, *το* *περίμενα* *ως* *ένα* *προχωρημένο* *σημείο*, *ώστόσο* *δχι* *μόνο* *ο* *ιδιάζων* *ρυθμός* *και* *ή* *ιδιάζουσα* *φράση* *με* *έγκατέλειπαν* *όσο* *προχωρούσα* *στην* *άναγνωση*, *άλλά* *και* *ο* *άναζητούμενος* *άνθρωπος* *δέ* *βρέθηκε*... *Ο* *ήρωας*, *του* *όποιου* *ή* *μορφή* *σχηματίσθηκε* *σιγά* *σιγά* *μέσα* *μου* *δέν* *είχε* *τίποτε* *από* *το* *έκτακτο* *ή* *το* *λοξό* *πού* *χαρακτηρίζει* *τον* *σκαριμπικό* *ήρωα*. *Βρέθηκε* *νά* *είναι* *ένας* *τύπος* *έντελῶς* *πορταί*. *Ποιεί*, *πά* *σχει*, *αίσθάνεται* *δπως* *οί* *συνθησμένοι* *λογοτεχνικοί* *άνθρωποι*.

Το *μυθιστόρημα* του κ. Σαμαρά *χάνει* *προχωρητικά* *το* *ένδιαφέρον* *του*. *Και* *οὔτε* *ή* *ιδέα* *του* «*στροβίλου*» *πού* *είναι* *διαρκώς* *ζωντανή* *στό* *έργο*, *το* *σώζει*.

Π. ΣΠΑΝΔ.

ΠΟΙΗΣΗ

ΑΡΗ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ «Οί πολιτείες των ωρών» Άθήνα, 1936.

«Οί *οὔρανοι* *διηγούνται* *δόξαν* *Θεοῦ* *και* *ποίησιν* *των* *χειρών* *αυτοῦ* *αναγγέλλει* *το* *στερέωμα*» *λέει* *ο* *ιθ* *ψαλμός* *του* *Δαυίδ*. *Και* *το* *μέρος* *αυτό* *το* *μεταφράζει* *ο* *κ.* *Χατζηδάκης*:

Τὰ *οὔρανια* *λέν* *για* *τοῦ* *Θεοῦ* *τῆ* *δόξα* *κι'* *οί* *στεριές* *σ'* *όλους* *μας* *κουβεντιάζουν* *για* *τά* *έργα* *των* *χειρών* *του*.

Δέν *είμαι* *ικανοποιημένος* *από* *αυτοῦ* *του* *είδους* *τῆ* *μετάφραση* *των* *ψαλμών*. *Ωστόσο* *ο* *τόμος* *περιέχει* *κυρίως* *πρωτότυπη* *ποιητική* *ύλη* *του* *κ.* *Χ.* *και* *αυτό* *κυρίως* *μας* *ένδιαφέρει*.

Άφοῦ *παρατηρήσαμε*, *ότι* *το* *περιεχόμενο* *των* *μεταφράσεων*, *πού* *είναι* *θρησκευτικό* *δέν* *συνταιριάζεται* *με* *τήν* *ποιητική* *ύλη* *πού* *προσφέ-*

ρεί ο ίδιος ο κ. Χ. και τούτο δείχνει την ταλάντευση ακόμη του νέου ποιητή, θα προσθέσουμε ότι και κείνο ακόμη που μας προσφέρει ο ίδιος είναι άνομοιο: είναι «μοντέρνο» ή και συνηθισμένο, είναι σατιρικό ή λυρικό είναι κοσμοπολιτικό ή κρητικό, είναι ελληνικό ή ευρωπαϊκό, είναι σκόπιμα ή άθελγητα πεζολογικό, είναι στολισμένο με τον παλιό ποιητικό τρόπο ή άστολιστο. Τι άπ' αυτά όλα που κλείνονται στις σελίδες του ίδιου τόμου είναι αποκλειστικά και γνήσια δικό του, του κ. Χ;

Θά επιθυμούσα πολύ να είχα ξεκαθαρίσει αυτό το πρόβλημα για να μπορούσα να προχωρήσω ξέπαιτα στην εξέταση της καλλιτεχνικής αξίας της προσφερομένης ύλης.

Π. ΣΠΑΝΔ

Γ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ «Αύγη» Αθήνα.

Με μεγάλη ευχαρίστηση διάβασα τα πρώτα ποιήματα που εκδίδει ο νέος ποιητής Γ. Σ. Έργο σεμνό και άντρίκειο με ώμορφες ειδωλολατρικές χαρές και πνευματικές εξάρσεις, ή «Αύγη» έχει μέσα της μια κλασσική πνοή, κάτι συγκρατημένο και άφτιασίδωτο που έλκύει.

«Κάμε ν' άνθουν οι σκέψεις μου θροισιάτικες και άπλές» μας λέει εύθους άπ' τους πρώτους στίχους ο ποιητής, σε μιάν επίκληση στην ψυχή του. Τέτοιες εύχες είναι πολύ σπάνιες στα πρώτα λογοτεχνικά έργα. Για να ποθήση ο τεχνίτης του λόγου απλότητα πρέπει να περάση κάμποσα στάδια ποιητικής παραγωγής, σαν πυθγορείος άσκητής, δουλεύοντας ήσυχα και σιωπώντας.

Έτσι έξηγώ την άριότητα που παρουσιάζουν τα ποιήματα του Σ. στην έμπνευση και στην τεχνική—καθώς και στο λεκτικό. Η άπολύτρωση από ώριμένα περιττά βάρη, ένας πόθος μετουσίωσης που άποτελεί το γενικό leit—motiv της «Αύγης». Βρίσκω το ανάλογο του και στην ποιητική έκφραση. Το κάθε τι είναι δουλεμένο και συγχρόνως άπείριτο.

Γι' αυτό και δανείζομαι δυο στίχους άπ' το «Άμπέλι» για ν' άποκρυσταλλώσω με λίγια λόγια την έντύπωση που μου έκανε το διάβασμα της «Αύγης».

Με πόσον ήλιο μέρωσε τη δυσκολία την πρώτη.

Και πότισε το γίνωμα πόσης αύγης θροσιά!

Π. ΛΑΣΚΑΡΙ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΚΛ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ «Ίων Δραγούμης» Αθήνα, 1936.

Τί θαυμάσια άποκάλυψις το νέο βιβλίο του κ. Κλ. Παράσχου! Μετά από την έξοχη ψυχαναλυτική—λυρική βιογραφία του φίλτατου Μπεράτη για τον Μπωντλέρ, να τώρα πάλι, τόσο γρήγορα, για την Ελλάδα, ένα περίπου όμοιο βιβλίο για τον Ίωνα Δραγούμη—τόν περισσότερο Έλληνα, άπ' όλους τους Έλληνες. Πρέπει ο κ. Παράσχος, να αισθάνθηκε βαθύτατα τον ήρωά του, για να επιτύχη αυτό που κλείνεται μέσα στις

400 πυκνοτυπωμένες σελίδες του νέου του βιβλίου—πράγμα που σημαίνει και συγχρόνως άποδεικνύει για μιάν ακόμη φορά, ότι μόνον έφ' όσον ύφίσταται, ή μιá έσώτερη ψυχική συγγένεια, μεταξύ βιογραφουμένου και βιογραφούντος, ή μιá ταύτις ή σύμπτωσης άπόψεων γενικά για τη Ζωή, ή τέλος μιá μυστική και άκαθόριστη «συμπάθεια» έκ μέρους του δευτέρου προς τον πρώτο, μπορεί ν' αναμένη κανείς, πλούσιους, χυμώδεις και άφθονους τους καρπούς. Άλλά πάντοτε βέβαια, με την βασική προϋπόθεση, ότι και ο βιογραφούμενος έχει κάτι έκτακτο να παρουσιάση, και ο βιογράφος διαθέτει όλα τα σχετικά έφόδια.

Στην προκειμένη περίπτωση, ο Ίων Δραγούμης δέν είναι τίποτε άλλο, παρά ένα όλόκληρο συνειδητό τέταρτο αιώνας, μεστό και υπέρπληρες από άγώνες όλων των μορφών, όπου ή θέλησις και ή άμφιβολία, ή σκέψις και ή δράσις, τέλος ή πάλη για μιá διαρκή ένσάρκωση των ιδεών που θερμαίνουν άπό το ένα μέρος, και άπό το άλλο ένας μιμνέρμιος σκεπτικισμός για το σκοπό όχι κάθε πράξεως, μά για την ίδια μας την εμφάνιση επάνω στη γή, κι' ως άτομα και ως οργανωμένες κοινωνίες, γεμίζουν όλ' αυτά μέχρι στεφάνης την πολυσύνθετη και πολυτάραχη ζωή του Έλληνος εκείνου, που ζήτησε να ξυπνήση τη φυλή του άπό την ήλιθια άταραξία της.

Ο κ. Παράσχος, έξ άλλου, απέδειξε κατά τον λαμπρότερο τρόπο, ότι είναι άπό τους όλίγιστους, και μέχρι της στιγμής ο μοναδικός, για να φέρη στο πιό άϊσιο πέρας έναν παρόμοιο άθλο. Για όσους συνέβη να παρακολουθήσουν, ν' άπασχοληθούν, να συγκινηθούν κατόπι, και να αγαπήσουν το ώραίο φωτεινότατο φαινόμενο, που ήρθε, άστραψε, έλαμψε και πέρασε άπό τη σκηνή της νεοελληνικής πραγματικότητας, και που λέγεται αυτό: Ίων Δραγούμης, ή έργασία του κ. Παράσχου δέν προσφέρει παρά μιá βαθύτατη ίκανοποίηση. Τί να ζητήση κανείς περισσότερο άπό τον βιογράφο, όταν ο τελευταίος αυτός κατορθώνει και όλόκληρώνει τον ήρωά του, όταν ακόμη κατορθώνει και τον τοποθετεί στο μόνο βάθρο που ταιριάζει στον Ίωνα Δραγούμη—ένα βάθρο λιτό, στερεό, όλο άγέρωχη μεγαλοπρέπεια.

Πρέπει ν' άνοιξη κανείς αυτή τη μελέτη—βιογραφία, για ν' αντίληφθῆ το μέγεθος της εύσυνειδητης και πάντοτε άυστηρά καλλιτεχνικής έργασίας του νέου αυτού λογοτέχνη, που ξαφνικά, με το έργο του αυτό, έδωσε μιá κ' έσπασε τα δεσμά, και ξεπέρασε τον έαυτό του! Γιατί ο κ. Παράσχος, κατάρθωσε την τρέχουσα έπιστημονική μέθοδο που άρμόζει μόνον σε σχολαστικά και ψυχρά θέματα, να την μεταβάλη στο πιό ξεκούραστο και στο πιό επαγωγικό σύστημα. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο Ίων Δραγούμης αναλύεται άπ' όλες τις πλευρές—κι' ως άνθρωπος, και ως καλλιτέχνης, και ως διανοούμενος, και ως μαχητής.

Και πάντοτε, σε κάθε σημείο, ιδίως στην έξονυχιστική έρευνα του «έγώ», έπιτυγχάνει να δώση έκ των έσω, ανάγλυφο κι' ολοζώντανο τον ήρωά του—άφοῦ πρώτα άποπειράται να υπεισέλθῃ, (και υπεισέρχεται), σαν ανατόμος προσεκτικός κι' όπλισμένος μ' όλα τα σχετικά έφόδια, στις πιό άπομακρυσμένες, στις πιό βαθιές, στις πιό μυστικές γωνιές

της προσωπικότητας του Ίωνος Δραγούμη, αποκαλύπτοντας έτσι, το αίματηρό βάθος, που είναι πάντα κοινό γνώρισμα όλων των εξαιρετικών ανθρώπων.

Ο κ. Παράσχος, τόσο πολύ ένοιωσε και αισθάνθηκε τον ήρωά του, ώστε όλα τα άφθονα αποσπάσματα του ίδιου του Ίωνος Δραγούμη που παραθέτει για να δώσει έναργέστερη την εικόνα του βιογραφουμένου, (πράγμα που το επιτυγχάνει έντελώς), αν συνέβαινε να ξσβυναν τα εισαγωγικά των όπου μέσα υπάρχουν, σχεδόν κανείς και ποτέ, δεν θα καταλάβαινε πότε μᾶς μιλεῖ κατ' εὐθείαν ὁ Ίων Δραγούμης, και πότε ὁ κ. Παράσχος! Εἶναι τάχα λίγο αὐτό; Στὴν περίπτωσή μας, εἶναι ὄχι λίγο ἀπλῶς, οὔτε δύσκολο, ἀλλὰ περίπου ἀδύνατο, γιατί ὁ Ίων Δραγούμης ὑπῆρξε πρὸ παντός μιά φυσιογνωμία ὄλο ἐκρήξεις και ἀστήρευτη δυναμικότητα.

Φανερό λοιπόν, ὅτι στὰ οποιαδήποτε ἴχνη τοῦ ἔργου του, θὰ ἐμφυλοχωρῆ μιά μοιροῖα ἐλαστικότης, αὐτὴ ἀκριβῶς, που ἀπὸ τῆς φιλολογικῆς πλευρᾶς, σκορπᾶ μιά παράξενη γοητεία, καθὼς πιστοποιεῖ ὁ καθένας που ἔρχεται σ' ἐπαφή (και εἶναι φυσικά ἰκανὸς γιὰ μιά τόσο λεπτὴ πράξη), μὲ τὸ συγγραφικὸ του κυρίως ἔργο.

Βασισμένη σὲ μιά «συμπάθεια» πρῶτα, γιὰ τὴν ὁποία μᾶς μιλεῖ ἄλλωστε στὶς προλογικὲς του σελίδες ὁ κ. Παράσχος, και τὴν ὁποία γέννησε τὸ ἴδιο τὸ ἔργο τοῦ Ίωνος Δραγούμη, και ὡς Πράξη αὐτό, και ὡς Λόγος, και κατόπιν στὰ σχετικά ἴχνη που ἐγκατέλειψε πίσω του, ἰδοὺ γιατί αὐτὴ ἡ μελέτη—βιογραφία τοῦ κ. Παράσχου, ἐπλήρωσε τὸ μεγαλύτερο κενὸ που ὑπῆρχε ὀπὸ δύο δεκαετηρίδες σχεδόν, στὴ ζωὴ τοῦ νεοελληνικοῦ Πνεύματος, ἀφοῦ ἔτσι ἢ ἀλλοιῶς, ὁ Ίων Δραγούμης ὑπῆρξε ἕνας τύπος ἐμπνευσμένου γκρεμιστῆ, ἀλλὰ συγχρόνως και πρὸ παντός, ἕνας τύπος ἐμπνευσμένου οἰκοδόμου, που ζήτησε πρῶτα ν' ἀφυπνίση, βία και σκληρά, «τὴν βαθέως ὑπνώττουσαν» νεοελληνικὴ Φυλὴ, και κατόπι νὰ δομήσῃ μὲ τὸ μυστρί στὰ χέρια, τὴν οποιαδήποτε προσπάθειά του, νὰ τῆς δώσει ἕνα ὕλικὸ χαρακτῆρα, που ἴσως δὲν ἀφίστατο τόσο, ἢ και καθόλου ποιὸς ξέρει, τῆς πραγματικότητος, ὅσο τοῦλάχιστον ἤθελαν και θέλουν ἀκόμη νὰ πιστεύουν μερικοί. «Ζωντανὸς ἄνθρωπος, γράφει κάπου ὁ Καζαντζάκης, εἶναι αὐτὸς που πολεμáει στὸν τομέα τῆς ἐποχῆς του», κι' ὁ Ίων Δραγούμης, ὑπῆρξεν ἀσφαλῆστατα ἕνας ζωντανότατος ἄνθρωπος! Ἀλλὰ πρόκειται νὰ συζητηθοῦν ἐδῶ οἱ σχετικὲς του ἀντιλήψεις—ἀντιλήψεις ἄλλωστε, που κι' ὅταν ἀκόμη χαρακτηρισθοῦν ἀπαράδεκτες, δὲν θὰ τις ἀρνηθῆ κανείς και ποτέ, τὴ ζωογόνο ἐπίδραση που εἶχαν ἐπάνω στοὺς ἐνθρώπους πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνθηκαν. Πῶς μπορούσε ἄλλωστε ἀλλοιῶς νὰ γίνῃ, ἀφοῦ ὁ Ίων Δραγούμης ὑπῆρξεν ὁ μόνος Ἕλληνας που ἀπασχολήθηκε, ἐρεύνησε, τὰράχθηκε και ἔζησε ὄλα τὰ φοβερὰ προβλήματα που ὀρθώνονται ἀπειλητικὰ στοὺς βαθύτατα σκεπτομένους ἀνθρώπους;

Ὁ κ. Παράσχος, που δὲν ἀφήκε καμμιά πλευρὰ τῆς πολυσύνθετης και πολυεδρικής φυσιογνωμίας τοῦ Ίωνος Δραγούμη δίχως νὰ τὴ θίξῃ, νὰ τὴν ἐρευνήσῃ, νὰ τὴν κρίνῃ και νὰ τὴν κατατάξῃ, ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε,

ἀφιερώνει θαυμαστὲς σελίδες (καθὼς θὰ ἔπραττε ἐκεῖνος που ὅμοια θὰ διέθετε τὴν ἰκανότητα ν' ἀσχοληθῆ μ' ἕναν ἄνθρωπο τοῦ ἴδιου ἀπίθανου ἀναστήματος ὅπως ὁ Ίων Δραγούμης) γιὰ τὴν δυναμικὴ προσωπικότητα τοῦ Ἕλληνοσ που εἶχε τὴν ὡραία τόλμη νὰ ἐξαρθῆ πάνω ἀπὸ τὶς ἀγελαῖες και ἀναρθρες κραυγῆς ὄλων ἐκείνων που ἀπὸ μιά μοιραία σύμπτωση βρέθηκαν μέσα στὰ ἴδια σινικά τεῖχη τῆς ἐπιτυχῆς ἐκείνης, δίχως καμμιά διάθεση δυσφορίας και καμμιά τάση ὑπερπιδήσεως ὀπωσδήποτε αὐτῶν γιὰ ν' ἀναπνεύσουν ἐλεύθερα, ζητῶντας μόνος αὐτὸς πλατύτερους ὀρίζοντας. Ἀλλ' ὅπως κίόλας σημειώθηκε ποραπάνω, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μιλήσῃ κανείς ἐδῶ διεξοδικώτερα, γιὰ τὸ φιλοσοφικὸ «πιστεύω» τοῦ Ίωνος Δραγούμη. Αὐτὸ ἔγινε ἤδη, και μάλιστα ὅσο μπορούσε καλλίτερα ἀπὸ τὸν κ. Παράσχο, που βρίσκει νὰ ἐπηρεάσῃται ὁ ἥρωάς του ἀπὸ τὸ βλοσυρὸ δημιουργὸ τοῦ «ὑπερανθρώπου» και τὰ ἐγωιστικὰ σχετικά κηρύγματα τοῦ Μπαρές και τοῦ Σταντάλ—ὅπως αὐτὰ ἐκφράζονται στὰ γνωστὰ ἔργα τῶν λογοτεχνῶν αὐτῶν, που ὄλες τὶς δέσμες τοῦ ἐκτυφλωτικοῦ φωτός που διέθεταν, τὶς ἔστρεψαν συγκεντρῶνόντας τες πρὸς τὰ μέσα, γιὰ νὰ ἐνδοσκοπήσουν, νὰ φωτίσουν και νὰ καλλιεργήσουν τὸν ἐξάισιο κῆπο τῶν λουλουδιῶν που ἐκλείναι ἐντὸς των. Δὲν χωρεῖ καμμιά ἀμφιβολία, ὅτι ἔτσι εἶναι—ὅπως γράφει ὁ κ. Παράσχος. Γι' ἕναν ἄνθρωπο καθὼς ὁ Ίων Δραγούμης, που πίστευε ὅτι δὲν ὑπάρχει κἄν ἐγώ, ὅτι εἴμαστε μιά προέκτασις ὄλων ἐκείνων που ἔφυγαν, κι' ὅτι αὐτὸ που ἐκφράζεται μὲ τὸ ἐγώ, δὲν εἶναι παρά ἡ συνισταμένη ἔξω ἀπὸ μᾶς εὐρισκομένων στοιχείων κ.τ.λ., ἦταν φυσικό, συγγραφεῖς ὁμοίας ψυχουσυνθέσεως νὰ τοῦ ἐλκύσουν τὴν προσοχή. Μόνον ἢ ἄποψις τοῦ κ. Παράσχου κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ίων Δραγούμης ἔχει ὁμοιότητες μὲ τὸν Ἰουλιανὸ Σορέλ, ξενίζει κάπως. Γιατί, (ὅσο γιὰ μένα τοῦλάχιστον), ὁ ἥρωας τοῦ Σταντάλ ἐκτὸς ἀπὸ ἕναν ὑπέμετρο ἀλλὰ κατώτερης ὕψους ἐγωϊσμὸ, δὲν ἔχει τίποτε ἄλλο, ὕψηλότερο και βαθύτερο και πλουτύτερο νὰ ἐπιδείξῃ, καθὼς ὁ Ίων Δραγούμης, που ὑπῆρξε ἕνας πλούσιος, ἕνας ἄφθονος, ἕνας τύπος θαρραλέος δίχως λιποψυχίες και μονομερεῖς και στενοῦς σκοποὺς και ἐπιδιώξεις, μὲ μιά λέξη ὑπῆρξεν ἕνας ἐγωιστής, ἐνῶ ὁ Ἰουλιανὸς Σορέλ, ἦταν ἕνα πεισματάρικο παιδί, ἄρρωστο, λίγο τέλος, Ντοστογιεφσκικός τύπος, μὲ μιά λέξη πάλι, ἕνας ἐγωιστής.

Ἀλλὰ τί σημασία μπορεῖ νὰ ἔχουν ὄλα αὐτὰ, μπροστὰ στὸν ὄλο που πραγματοποιοῖσεν ὁ κ. Παράσχος, τοποθετῶντας τὸν ἥρωά του μέσα στὸ βαρὺ και πλούσιο κᾶδρο που ταιριάζει σ' ἕναν Ίωνα Δραγούμη. Ἐνα βιβλίον καλογραμμμένο, ἐπαγωγικό, προσεγμένο λεπτότατα, και πάντα μέσα στὰ δικά του ὄρια εὐρισκόμενο, εἶναι ἢ καλλίτερο, ἢ βαθύτερο και ἢ ὡραιότερο πράξη τοῦ κόσμου.

Ὁ κ. Παράσχος, ἔχει σήμερα στὸ ἐνεργητικὸ του, μιά τέτοια πράξη.
ΗΛΙΑΣ ΖΙΩΓΑΣ

Ι. ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ «Μακεδονική πολιτική κατά τὸν Ε' αἰῶνα» (Τεύχος Α')
Θεσσαλονίκη, 1936.

Ἄοκνος δουλευτής τῆς ἐπιστήμης ὁ κ. Παπασταύρου ἐξέδωκε τελευταία μιὰ δευτέρα ἔργασιά του, μὲ τὸν παραπάνω τίτλο. Τὴν ἔργασιά αὐτὴ χαρακτηρίζει μεγάλη προσοχὴ καὶ εὐλάβεια πρὸς ὄλους τοὺς καθιερωμένους ἐπιστημονικοὺς τύπους ἐκδόσεως, φροντισμένη παρουσίαση τῆς ὕλης, ἔκθεση πραγμάτων σαφῆς μόλη τὴν κάποια δκληρία τοῦ λεκτικοῦ.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Παπασταύρου δὲν εἶναι μόνο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἐπιστημονικῆς μεθοδικῆς ἄψογῃ. Εἶναι καὶ χρήσιμη. Διότι διαφωτίζει ὠρισμένα σκοτεινὰ ἔως σήμερα σημεῖα τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας καὶ σὰν τέτοιο εἶναι βιβλίον χρήσιμο ὄχι μόνο γιὰ ἕναν ἐπιστήμονα, ἀλλὰ καὶ γιὰ καθένα ποῦ ἀγαπᾷ τὴν Μακεδονία καὶ θέλει νὰ γνωρίσῃ τὴν ἰδιαίτερη ἱστορία τῆς.

Μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον ἀναμένουμε τὴν ὑπεσχημένη συνέχεια τῆς ἔργασίας τοῦ κ. Ι. Παπασταύρου.

Π. ΣΠΑΝΔ.

ΣΠ. ΛΙΜΠΕΡΑΤΟΥ «Ἡ ψυχολογία τοῦ Οὔγου Φωσκόλου» Ἔκδ. Ἐρευνας 1936

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν ἱατρὸν Κουρέτα, ποῦ μὲ τὸ βιβλίον του «Αἱ ψυχώσεις εἰς τὴν λογοτεχνίαν» ἀνέλαβε ν' ἀναλύσῃ ἀπὸ φροῦδικὴ ἀποψη τοὺς ἥρωες ὠρισμένων ἀρχαίων τραγωδιῶν, μιὰν ἐπιστημονικὴ ἔργασία ἀναλόγου εἴδους μᾶς προσφέρει ὁ ἱατροδικαστὴς κ. Λιμπεράτος μὲ τὸ πρόσφατο βιβλίον του γιὰ τὸ Φώσκολο.¹

Μὲ τὴ μελέτη του αὐτὴ ὁ κ. Λ. ζητεῖ νὰ μᾶς κατατοπίσῃ στοὺς ψυχοφυσιολογικοὺς ὄρους τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκδηλώσεως τοῦ ποιητοῦ. Ὁ κ. Λ. μελετᾷ τὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ Φωσκόλου σὰν μιὰ προκαθορίζουσα καλλιτεχνικὴ πηγὴ.

Ἐκτιμοῦμε ὅσο πρέπει τὴν ἀριότητα τῶν ἐπιστημονικῶν μέσων, ποῦ διαθέτει ὁ συγγραφέας, ἀλλ' ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ ποῦμε ἐλεύθερα, ὅτι ἡ ἀποψὴ του ἢ ψυχοπαθολογικὴ² δὲ δίνει γιὰ μᾶς—ὅπως τὸ εἴπαμε καὶ ἄλλοτε—παρὰ μιὰ προκαλλιτεχνικὴ φάση, δηλ. μᾶς παρουσιάζει μόνο τοὺς ὄρους ποῦ δημιουργοῦν τὸν καλλιτέχνη σὰν ἄνθρωπο καὶ ὄχι τὸν ἄνθρωπο σὰν καλλιτέχνη. Ἡ ψυχοφυσιολογία προκαθορίζει τὴ ροπὴ τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος· ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐκδηλωθῇ σὰν καλλιτέχνης, ὅταν ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασία μεταβοῦμε στὸ καλλιτεχνικὸ φάσμα, στὸ αἰσθητικὸ ὄραμα τοῦ ἀνθρώπου, τότε ἀφήνοντας τὰ ἰδιοσυγκρασιακὰ αἴτια ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τὰ αἰσθητικὰ ἀποτελέσματα.

Ἡ ἔργασία τοῦ κ. Λ. μᾶς δίνει τὴν προῖστορία τοῦ Φωσκόλου. Δὲ

¹) Πέρυσι ὁ ἴδιος ἐξέδωκε μιὰ μελέτη του γιὰ τὸ Σολωμό.

²) καὶ ἀκόμη ἢ φροῦδικὴ ἢ τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας γιὰ ἄλλους

μᾶς ἐξηγεῖ τὸν ποιητὴ ἀναγκαίως, ἀλλὰ συμπωματικῶς: τέτοιοι ἦταν ὁ Φώσκολος ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ τέτοιοι ἦταν ὁ ποιητὴς Φώσκολος, ὁ ὅποιος δὲν ἦταν ποιητὴς διότι ἦταν τέτοιος, ἀλλὰ ὄντας τέτοιος, βρέθηκε νὰ εἶναι ποιητὴς.

Ὁ ποιητὴς Φώσκολος διαφεύγει ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ κ. Λιμπεράτου· ὡστόσο ἡ μελέτη αὐτὴ προσεκτικὴ καὶ καλὰ πληροφορημένη ἔχει μιὰν ἰδιαίτερη κλειστὴ χρησιμότητα.

Π. ΣΠΑΝΔ.

ΑΠ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ «Οἱ Πηλιορεῖται ἐν Αἰγύπτῳ» (Τόμ. Α') Ἀλεξάνδρεια, 1936

Ὑπηρετώντας ἄλλοτε στὸ ἐδῶ Ἴταλικὸ γυμνάσιο εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολουθῶ μέσα ἀπὸ ὄχι ὀλίγα Ἴταλικά βιβλία τὴ διαρκῆ μέριμνα καὶ τὸ ζεστὸ ἐνδιαφέρον ποῦ δείχνουν οἱ Ἴταλοὶ γιὰ τοὺς μακρυνοὺς ἀδελφοὺς των, τοὺς ἐγκατεστημένους στὶς ἀποικίες ἢ στὸ ἐξωτερικόν. Εἶδα πόσο προσπαθοῦν νὰ τοὺς ἔχουν πάντα μπροστὰ τους, νὰ μὴν τοὺς λησμονοῦν· πόσο ἀκόμη, ἀγωνίζονται νὰ συγκρατήσουν ζωερὴ τὴν ἀγάπη τῶν μακρυνῶν ἀδελφῶν τους γιὰ τὸ πατρικὸ ἔδαφος, γιὰ τὴ μητέρα γῆ.

Σ' ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνας αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὁ σύνδεσμος εἶναι κάπως χαλαρὸς καὶ αὐτὸς εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποῦ ἀνθοῦσες ἐστίες ἑλληνικῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ ἔχουν σβῆσει ἢ πᾶνε νὰ σβῆσουν. Καὶ ὅμως χρειάζεται ἢ μνήμη τῆς φυλῆς, χρειάζεται ἢ φυλὴ νὰ θυμᾶται. Καὶ εἶναι μιὰ ἀληθινὴ ἐθνικὴ ὀφέλεια ἕνα βιβλίον ποῦ χρησιμεύει γιὰ νὰ μᾶς θυμίζει τί ἔκαμαν τί κάνουν πῶς περνοῦν καὶ τί κατορθώνουν οἱ ἀδελφοί μας ποῦ εἶναι μακρυνοί, ποῦ εἶναι ἀγνωστοὶ ἀκόμα. Οἱ καλὲς τους πράξεις, οἱ ἐπιτυχίες τους γίνονται δικές μας ἐπιτυχίες. Καὶ τὸ ἐνδιαφέρον μας γι' αὐτοὺς δὲν ἀφήνει νὰ χαλαρώσῃ ὁ ἐθνικὸς δεσμός, ὁ τόσο χρησιμὸς γιὰ τὴ συντήρησιν τῶν ἐθνῶν.

Βιβλία σὰν τοῦ κ. Κωνστ. προσφέρουν μιὰ ὑπηρεσία στὴ στενὴ πατρίδα ἀλλὰ καὶ—ὅπως θέλω νὰ πιστεύω—στὴν Ἑλλάδα. Εἶναι μιὰ ὀφθαλμοφανερὴ κατάφαση ἐθνικῆς ἀγάπης.

Π. ΣΠΑΝΔ.

ΧΡΟΝΙΚΑ

—Ὁ κ. Π. Σπανδωνίδης δημοσιεύει στὸ γαλλικὸ περιοδικὸ «Front Latin» τοῦ Παρισιοῦ μιὰ ἐνδιαφέρουσα μελέτη γιὰ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Ὁ κ. Σπανδ. δημοσίεψε ἐπίσης στὸ τεύχος τοῦ Σεπτ.—Ὀκτ. τοῦ περιοδικοῦ «Dante» ποῦ τὸ διευθύνει ὁ ξεχωριστὸς Ἴταλὸς λογοτέχνης καὶ φίλος τῶν γραμμάτων μας κ. Lionello Fiumi ἕνα ἐκτενὲς ἄρθρον ποῦ δίνει μιὰ ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς σύγχρονης πνευματικῆς μας κινήσεως.

—Ὁ κ. Bruno Javagnini καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Παλέρμου καὶ γνωστὸς νεοελληνιστὴς δημοσίεψε στὴ «Rivista di Filologia e di Istruzione classica» μιὰ ἐνδιαφέρουσα κριτικὴ γιὰ τὴν «ἱστορία τῆς νέας

έλληνικής λογοτεχνίας» του κ. 'Αρ. Καμπάνη και για άλλες επίσης φιλολογικές εργασίες.

—'Ο κ. Στ. Ξεφλούδας δημοσιεύει στο 'Ιταλικό περιοδικό «Olimpo» ένα σύντομο άρθρο για τον ποιητή Κ. Καβάφη.

—'Ο κ. Βαφόπουλος, διασαφηνίζοντας ένα σημείο του άρθρου του κ. Σπανδωνίδη, που δημοσιεύθηκε γι' αυτόν στο προηγούμενο τεύχος των «Μακεδονικών 'Ημερών», μᾶς παρεκάλεσε νὰ ἐξηγήσουμε ὅτι δὲν ἦταν αὐτὸς ὁ ἐκδότης τοῦ πρώτου λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ τῆς Θεσσαλονίκης. Τὰ «Μακεδονικά Γράμματα» τὰ ἐξέδιδε ἀπὸ τὸ 1912—1924 ὁ ἀλησμόνητος Ροδόλφος Χατζηαθανασίου, μὲ τὴν οικονομικὴ ἐνίσχυση μιᾶς συντροφιάς ἐκλεκτῶν διανοουμένων ἀνθρώπων.

Τὸ 1924 μονάχα, ὅταν ὁ Χατζηαθανασίου ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ, ἡ συντροφιά ἀνέθεσε τὴ διεύθυνση τῶν «Μακεδονικῶν Γραμμάτων» στὰ δύο νεώτερα μέλη της, τὸν κ. Βαφόπουλο καὶ τὸν κ. Κ. Κόκκινι.

—Στὶς ἀρχὲς τοῦ 'Οκτωβρίου κυκλοφόρησε τὸ νέο μηνιαῖο λογοτεχνικὸ καὶ βιβλιογραφικὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ ζωὴ». Διευθύνεται ἀπὸ τὸν γνωστὸ λογοτέχνη καὶ διευθυντὴ τοῦ Γραφείου πνευματικῶν ὑπηρεσιῶν κ. Μ. Νικολαΐδη. Γιὰ σκοπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ὁ ἐκδότης του ἰάσσει τὴ δημιουργία ἑνὸς ἀνωτέρου πνευματικοῦ κοινοῦ μὲ τὴν ἐνημέρωση καὶ τὴν καθοδήγηση, μὲ τὴν καλλιέργεια τοῦ γούστου καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ ἔργα πραγματικῶς ἐκλεκτά. Οἱ «Μακεδονικὲς 'Ημέρες» εὔχονται στὸ φίλο περιοδικὸ τὴν καλύτερὴν ἐπιτυχία.

—Κυκλοφόρησαν τὰ «Νεοελληνικά Γράμματα» ἡ πιὸ ζωντανὴ καὶ συγχρονισμένη ἐβδομαδιαία ἐπιθεώρηση γραμμάτων καὶ Τέχνης. Τὰ «Νεοελληνικά Γράμματα» στὴν καινούργια τους προσπάθεια φιλοδοξοῦν νὰ συγκεντρώσουν ὅλα τὰ νέα ἐκεῖνα δημιουργικὰ στοιχεῖα ποῦ τὴ στιγμὴ αὐτὴ δουλεύουν γιὰ μιὰ ἀνθησιὸν τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης στὴ χώρα μας. Τοὺς εὐχόμεστε κάθε ἐπιτυχία καὶ τὰ συνιστοῦμε θερμὰ στοὺς ἀναγνώστες μας.

—Συνιστοῦμε ἀκόμα στοὺς ἀναγνώστες μας τὸ περιοδικὸ «Νέα Πνοή» ποῦ ὀλοένα καὶ ἐξελισσεται καὶ ποῦ ἔχει γίνῃ τὸ ἀρτιώτερο περιοδικὸ νέων.

—Στὴν αἴθουσα τοῦ «Πάλλας» δόθηκε τὸ φιλολογικὸ πρῶτὸ πρῶτὸ ὄργανωσε ὁ Σύλλογος τῶν ἀποφοίτων τοῦ Προτύπου Παρθενωγυγείου Νούκα· Σχινᾶ—'Ἐγινε ἐπίδειξη Μακεδονικῶν χορῶν. 'Απαγγέθηκαν ποιήματα τῆς 'Ανθούλας Σταθοπούλου Βαφοπούλου, τοῦ κ. Γ. Βαφοπούλου, τῆς κ. Χρ. Ζητσαῖα, τοῦ κ. Λ. Πωγονίτη, τοῦ Αἰμ. Ριάδη. 'Ἐπίσης συνθέσεις τοῦ Ριάδη καὶ Μαργαρίτη. Γιὰ πρώτη φορὰ ἀνεβάσθηκε τὸ μονόπρακτο τῆς κ. Ρούλας Παπαδημητρίου «ἡ στοργή».

—Στὶς 26 Δεκεμβρίου στὴν αἴθουσα τῶν «Διονυσίων» δόθηκε ἀπὸ τὴ κ. Ι. Μπουκουβάλα· 'Αναγνώστη ἢ διάλεξη γιὰ τὸ Λίτσ. 'Ἡ ἐκτέλεση ἔργων του στὸ πιάνο ἔγινε ἀπὸ τὴ δα 'Ιόλη Μπουκουβάλα.

—'Απὸ τὸ θιάσο «Καλλιτεχνικὴ συνεργασία» παίχτηκε στὸ θέατρο

τοῦ Λ. Πύργου ἢ «Καινούργια ζωὴ» τοῦ κ. Δ. Μπόγρη. Στὴν «πρώτη» μίλησε ὁ ἴδιος συγγραφέας γιὰ τὸ θέατρο.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΚΛΕΩΝΟΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ «'Ιων Δραγούμης» ('Ἐκδοση «Πυρσός»)
ΣΤΕΛΙΟΥ ΞΕΦΛΟΥΔΑ «Στὸ φῶς τοῦ λευκοῦ ἀγγέλου» ('Ἐκδοση Κασταλίας)
Γ. ΒΑΛΕΤΑ «'Ο Σολωμὸς καὶ οἱ Φαναριῶτες» ΣΟΛΩΜΟΥ «Προφορικοὶ στοχασμοί» (πρῶτο μᾶζωμα Γ. ΒΑΛΕΤΑ «Φιλολογικὰ στὸν Κρυστάλλη» Μυτιλήνη ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ. «Οἱ Πηλιορεῖται ἐν Αἰγύπτῳ» Τόμος Α. 'Αλεξάνδρεια. ΠΑΝΟΥ ΣΑΜΑΡΑ «Στρόβιλος» (πεζογράφημα) Χαλκίδα. ΠΑΝΟΥ ΚΟΡΑΛΗ «Εἰρήνη» (συμβολικὸ δράμα) 'Αθήνα. ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ «Μακεδονικὴ Πολιτικὴ» κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα 'Αλέξανδρος Α. MARIE LOUISE ASSERIN «La Grece vivante dans les auteurs vivants» (conference) GRECIA (Buenos Aires) (Camera di Comercio Helénica) MICHEL RENZULI «Lord Byron» (version Française adaptée de l'anglais et présentée par M. Philippe de Zara. ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ «'Ο Γυρισμὸς τοῦ ἀπώτου» (ποιήματα). Φόρη Τέλη «Πρῶτοι στίχοι» Κοζάνη.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Νεοελληνικά γράμματα» (1, 2, 3, 4, 5) 'Αθήνα «Κυπριακά γράμματα» ('Οκτώβριος-Νοέμβριος, Δεκέμβριος) «Πάφος» (ἀριθ. 2) Κύπρος) 'Εκπαιδευτικὰ Χρονικὰ (ἔτος Δ. 6. Νοέμβριος) «Πνευματικὴ ζωὴ» (ἀριθ. 2 ἀρ. 3 Δεκέμβριος) «Ψυχὴ» (ἀριθ. 4 'Οκτώβριος) «Τραπεζιτικὴ» (ἀρ. 27 Νοέμβριος) «Συζήτησις» (ἀριθ. 8 Νοέμβριος) «'Αγιος 'Ιωάννης καὶ Σωσίπेत्रος» (ἀριθ. 21) Γεν. 'Ἐλλ. Βιβλιογραφία (ἀριθ. 4) «'Ο φίλος τῶν ζώων» (ἀριθ. 24 'Οκτώβριος) «'Εκκλησιαστικὴ 'Αλήθεια» (ἀριθ. 2 Νοεμβ.) 'Ἐλληνικὴ 'Επιθεώρηση» (ἀριθ. 349) «Obra» (Revista mensual ilustrada B. Aires) «Pan» (Sintesis di tode idea mundial B. Aires) «Dante» (No 11—12 Nov. Dec.) 32 Avenue di l' opera Paris 2) «Le Front Latin (No 15 Dec. No 16 Rue Servandoni 7 Paris 6e) L' Hellenisme contemporain (2 Decembre). «Νέα Πνοή» (6-7).

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

«Νέοι Καιροί» (Περαιεύς) «'Αγών» (Κυπαρισσία) «Τηλέγραφος» (Πατρῶν) «'Επιάνησος» (Κέρκυρα) «'Ηπειρωτικὸν μέλλον» 'Αθήνα «'Αγών» (Τριφυλλίας) «Κραυγὴ» ('Ιωάννινα) Κρητικὰ νέα ('Ηράκλειο) «Θρακικὰ Νέα» 'Αλεξανδρούπολις.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

ΚΛ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ

“ΙΩΝ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ,,

ΕΚΔΟΣΗ “ΠΥΡΣΟΥ,, ΑΘΗΝΑΙ

ΣΤΕΛΙΟΥ ΞΕΦΛΟΥΔΑ

“ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΟΥ ΛΕΥΚΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ,,

ΕΚΔΟΣΗ “ΚΑΣΤΑΛΙΑΣ,, ΑΘΗΝΑΙ